

Die uw **jeugd vernieuwt**
als die van een arend

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

RONDE WARE ZELFBEPROEVING IV (slot)

In de voorgaande artikelen stonden wij stil bij het onderwijs van Luther en Calvijn over de manier, waarop men tot het heilig avondmaal moet komen. Ook gaven wij aandacht aan wat mannen van de Nadere Reformatie daarover schreven. In het derde artikel stond het klassiek-gereformeerde avondmaalsformulier in het middelpunt. In dit slotartikel gaat het over enkele aangelegene zaken, die nog wat bredere bespreking behoeven.

Schriftgegevens

In navolging van de reformatoren grijpt het grote avondmaalsformulier voor wat het zegt over de ware zelfbeproeving terug op wat de apostel Paulus schrijft in 1 Korintiërs 11:28: 'Maar ieder beproeve zichzelf en ete dan van het brood en drinke uit de beker'.

In de gemeente van Knirte was het nog de gewoonte het avondmaal te vieren in het Lader van een gemeenschapelijke maaltijd. Wij mogen wel denken aan het zogenaamde *liefdemaal*. Bij de Korintische christenen was echter dit liefdemaal geheel ontaard, doordat juist aan de 7e maaltijd zelfzucht en liefdeloosheid hoogtij vierden.

Rijke broeders en zusters maakten er een schranspartij van, terwijl de minder bedeelden de hond in de pot vonden. In zo'n sfeer ging men dan avondmaal vieren.

De apostel heeft voor deze schandelijke praktijk een goed woord. Scherp roept hij de Korintiërs tot de orde. Wie zo avondmaal houdt, eet en drinkt op onwaardige manier. Paulus roept de Korintiërs tot bezinning door hun voor te houden wat men eigenlijk doet, wanneer men avondmaal viert. Het komt erop aan, dat men het lichaam 'onderscheidt'. Met de uitdrukking 'het lichaam' doelt de apostel op Christus in zijn zelfovergave.¹ De apostel wil dat men wanneer men eet en drinkt, het offer van Christus in zijn heilige en heilrijke betekenis erkent. Het moet in zijn waarde worden geacht.²

Met het oog dáárop moeten de Korintiërs zichzelf beproeven.

In het Grieks gebruikt de apostel voor 'beproeven' een opvallend werkwoord, het vooronderstelt dat het resultaat van deze zelfbeproeving positief zal zijn: de Korintische christenen zullen inderdaad *weg* doen uit hun leven wat in strijd is met het karakter van het avondmaal. Helaas heeft men in later tijd Paulus' oproep tot zelfbeproeving geconcentreerd op de vraag: ben ik wel waardig om tot het avondmaal te komen? Maar die vraag is in 1 Korintiërs 11 helemaal niet aan de orde. Paulus heeft het over de manier waarop men eet en drinkt. Hij keert zich tegen het 'op onwaardige wijze' (vers 27) eten van het brood en

HOOFDARTIKEL

Rond de ware zelfbeproeving IV (slot)

A.N. Hendriks

UIT DE SCHRIFT

Hebben wij de Heilige Geest nodig? Jazeker! I

P.M. van der Horst

KERKELEK LEVEN

Geloofsoverdracht I

B. Luiten

UIT DE HISTORIE

Herdenking van 1892 in 1941

M. te Velde

UIT DE KERKEN

FEESTEM UIT DE KERKEN

Een kind in de kerkdienst

Pieter van Dam

REACTIE

'Wie zijn mijn broeders en mijn zusters?'

L.J. Joosse

BOEKBESPREKING

De historische specialiteiten van professor Van Deursen

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Eerbied en vertrouwen

PERSCHOUW

G.J. van Middelkoop

drinken uit de beker des Heren, zoals dit bij de Korintiërs het geval was. Wie het avondmaal viert, moet liet lichaam onderscheiden, d.w.z. liet offer van Christus in zijn unieke hetekenis in geloof erkennen. Wanneer nien dit doet, kan het niet anders, of men zal uit zijn leven weg doen wat met dit offer van Christus strijdt.

In vers 31 geeft de apostel ntig nader aan waar het in dat beproeven van zichzelf om gaat. Wij moeten 'onszelf beoordelen'. Paulus gebruikt opnieuw het sterke Griekse werkwoord, dat in vers 28 vertaald is door 'onderscheiden'. Wij moeten onszelf nauwkeurig beoordelen met het oog op de manier, waarop wij gaan eten en driïken. Bij tie Korintiërs moet deze beoordeling ertoe leiden dat *Tj* gaan inzien, hoe verkeerd hun liefdeloosheid is.

Terecht wijst B. Kamphuis op 'de algemeenheid' van Paulus' spreken in deze verzen.³ De apostel geeft regels die niet alleen voor de Korintische christenen in hun situatie gelden. De onwaardigheid had in de gemeente van Korinte een speciale vorm aangenomen. Maar ook op andere manieren kan men het offer van Christus niet erkennen in zijn heilige en heilrijke betekenis. De centrale vraag hij de ware zelfbeproeving is niet, of wij wel avondmaal zullen vieren, maar of wij het gaan vieren overeenkomstig de instelling ervan. Het formulier laat dan ook aan het gedeelte over de zelfbeproeving vooraf gaan: 'Om tot versterking van ons geloof het avondmaal ie kunnen vieren, moeten wij in de eerste plaats ons voorai' naar de Schrift beproeven. in de tweede plaats moctii wij het avondmaal zo gchniken, als de Here Christus het heeft bedoeld, namelijk tot zijn gedachtenis'. Door het zó te zeggen, laat het formulier ois duidelijk zien, waarop de ware beproeving van onszelf is gericht!

Naar de Schrift

Het mag ons niet ontgaan dat hei formulier nadrukkelijk zegt dat wij ons *naar de Schrift* moeten beproeven. Ongetwijfeld ligt daarin een verwijzing naar de regel die Paulus geeft in 1 Korintiërs 11 : 28. Maar wij zullen deze woorden tot deze verwijzing niet mogen beperken. He? formulier wil zeker óók zeggen dat wij 'onszelf beoorde-len' moeten in het licht van de Schrift. K. Schilder heeft scherp onderscheid gemaakt tussen zelfbeproeving en zelfonderzoek. Het laatste ziet hij als iets dat men kan doen zonder daarbij een vaste maatstaf te hatiteren. Zelfbeproeving houdt altijd kritiek in naar eei vaste maatstaf? Het komt mij voor dat Schilder hier teveel in woorden hoort.⁵ In het formulier wordt gesproken over het beproeven van zichzelf, maai ook over het onderzoeken van zichzelf. Maar war Schilder nadrukkelijk beóógt te zeggen, blijft van betekenis: wij moeten onszelf beproeven *naar de norm van Gods Woord*. Ons hart is arglistig boven alles (vgl. Jer. 17 : 9). En wij zijn meesters in het misleiden van onszelf. Calvijn schrijft: 'Het menselijk hart heeft zoveel schuilhoeken der ijdelheid, en is zo vol van verborgen plaatsen dei leugen, en is met zo bedriegelijke veinzerij bedekt, dat hel dikwijls zichzelf bedriegt'." Willen wij aan zelfmisleiding ontkomen, dan moeten wij in geloof naar de Schrift, om daar te horen wat de Here over ons zegt. Her licht van zijn beloften en geboden valt dan over ons leven en oefent daar zijn ontdekkende werking uit. Wanneer wij onszelf beproeven, dan stellen wij ons voor de Here om zijn oordeel over ons leven te vernemen. Ons 'beooidelen' van onszelf (vgl. 1 Kor. 11 : 31) is niets anders dan het gelovig horen naar het oordeel van God Zelf.⁷

I. de Wolff heeft terecht bet *verbondsmatig* karakter van de zelfbeproeving beklemtoond.⁸ In het verbond roept de Here ons telkens weer om ons leven te toetsen aan zijn Woord (vgl. Klaagl. 3 : 40; 2 Kor. 13 : 5; Gal. 6 : 4). Deze verbondsmatige zelfbeproeving krijgt een bijzondere urgentie, wanneer de avondmaalsviering in zicht komt.⁹ Wij worden geroepen tot de gemeenschap met Christus en met elkaar (vgl. 1 Kor. 10 : 16, 17). Wij vernieuwen onze geloofsbelijdenis, doordat wij de dood van Christus 'verkondigen': proclamerend belijden wat zijn zelfovergave betekent. Wij verrichten een aantal handelingen, waardoor wij Christus' dood gedenken. Heel ons dienen van de Here krijgt zijn concentratiepunt in de viering van het avondmaal. Juist aan de tafel van onze Heer tonen wij christenen te zijn, die uit zijn heil willen leven. Daarom hebben wij ois vooral niet liet oog op de gang naar deze tafel te beproeven.

Waar geloof

De Heidelbergse Catechismus zegt in antwoord 75: 'Christus heeft mij en alle gelovigen een bevel eri daarbij een belofte gegeven'. Het avondmaal is de inaatijd waaraan Christus *gelovigen* wil zien. Het grote formulier spreekt in de oude tekst over de spijze 'welke Christus alleen voor zijn gelovigen verordineerd heeft'.

KERNREDACTIE

DR. W.G. DE VRIES (eink red.), DRS. G.J. VAN MIDDE KOOP, PROF. DR. M. TE VELDE

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. K. IER, REEK, DRS. H. LUITEN, DRS. C.J. DE RIJSTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.J.O.H. KISJES, DRS. J. MESSELIJNK, DRS. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 4A Goes, Tel. (01100) 13591

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar; f 45,15 per ha jaar studenten f 69,25 per jaar (binnenland),
Buitenland f 143,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn

Losse nummers f 1,85 (excl. porto)

ADVERTENTIES

Prijs f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165 5191

De ware zelfbeproeving spitst zich dan ook toe op de vraag, of wij werkelijk gelovigen zijn.¹⁰ C. Trimp wijst erop dat wij in de zelfbeproeving ons geloof toetsen op zijn 'waarheid', die zich vertoont onder drie aspecten. Wij letten op de *inhoud* van ons geloof: zijn het echt Gods beloften waarop wij vertrouwen? Wij letten ook op de *oprechtheid* van ons geloof: er mag in ons leven geen schijn zijn. Wij moeten 'rein van hart' zijn (vgl. Matt. 5 : 8). Wij geven ook aandacht aan de *werkzaamheid* van ons geloof: wij mogen geen 'dood geloof' hebben (vgl. Jak. 2 : 17). Ons geloof zal door de liefde werkzaam moeten zijn en vrucht moeten vertonen.¹¹ Wanneer wij met het oog op de avondmaalsviering zó ons geloof toetsen aan wat het Woord van de Here zegt, brengt dit zelfonderzoek ons verder in de school van het geloof: 'Het reinigt ons geloof van onbruikbare voorstellingen. Het zuivert ons hart van neiging tot schijnheiligheid en verlost ons van laksheid in de dienst voor God en de mensen'.¹² Maar tegelijk zullen wij bij dit letten op de inhoud, activiteit en effectiviteit van ons geloof voor ogen moeten houden dat wij ook op het punt van ons geloven nog maar een klein begin van de gehoorzaamheid hebben, die de Here van ons vraagt (vgl. Zondag 44 H.C.). Het formulier spreekt niet voor niets over de zwakheid van ons geloof. De Here Christus vraagt geen volkomen geloof, wanneer de avondmaalstafel staat aangericht. Wel zal bij ons gevonden moeten worden wat de Heidelbergse Catechismus in antwoord 81 noemt.

De vraag naar de *echtheid* van ons geloof kreeg bij de mannen van de Nadere Reformatie uitzonderlijk veel aandacht. Zij voerden hun strijd in een kerk, waarin velen naam-christenen waren. Maar de manier waarop zij met deze vraag omgingen, bracht velen in grote onzekerheid, doordat zij de mensen opriepen op grond van bepaalde kenmerken zekerheid te krijgen over hun 'staat' en zo vrijmoedigheid te vinden om tot het avondmaal te komen.¹³ De aandacht verschoof zo al meer van Christus en zijn beloften naar de christen en zijn staat.

'Het geloof werd door eene lange reeks van werkzaamheden van zijn voorwerp, de genade Gods in Christus, gescheiden, en tot bespieding en navorsching van zijn eigen ontwikkelingsgang verplicht. Alles met geen ander gevolg, dan dat het zijne vastheid verloor, dat het op de wiegelende golven der bevinding steeds meer op en neder werd geworpen, en vergeefs in zichzelf zocht, wat het alleen buiten zich, in Christus kon vinden'.¹⁴

Bij Calvijn echter behoort het zeker zijn van het persoonlijk deelhebben aan de Here Jezus helemaal tot de aard van het geloof.¹⁵ Wie bij Christus schuilt, wéét zich ook een discipel van de Here, gevoelt ook de krachtige werking van het evangelie.¹⁶ Calvijn schrijft: 'Dit zij de hoofdzaak: Zodra ook de minste druppel des geloofs in onze harten is ingedruppeld, beginnen wij reeds het vriendelijke en liefelijke en ons goedgunstige gelaat Gods te aanschouwen, weliswaar uit de verte en op een afstand, maar toch met een zo vaste blik, dat wij weten dat wij alderminst het ons inbeelden. Naarmate wij dan vorderingen

maken, zoals wij voortdurend moeten doen, komen wij, als het ware naderend, tot een aanschouwing van meer dichtbij en die daardoor des te zekerder, en die wordt ons bij de voortgang steeds meer vertrouwd'.¹⁷

Wanneer Calvijn het geloof 'een vaste en zekere kennis van Gods welwillendheid jegens ons' noemt, dan ligt in deze kennis opgesloten dat wij ook wéten dat wij van de Here zijn. H. Bavinck onderscheidt tussen de zekerheid 'der waarheid' (het zeker zijn van wat men gelooft) én de zekerheid 'des heils' (het zeker zijn dat men gelooft).¹⁸ Maar hij waarschuwt dat wij hier niet kunnen scheiden: 'Indien wij de beloften Gods, in het Evangelie geopenbaard, bijv. de vergeving der zonden, van harte gelooven, dan gelooven wij tevens, dat wij die weldaad der vergeving persoonlijk voor onszelfen uit genade deelachtig zijn; het eerste is zonder het laatste niet mogelijk'.¹⁹

Belangrijk is hier ook het onderwijs van de Dordtse Leerregels. Wanneer het gaat om het persoonlijk zeker zijn van de volharding, spreken de Leerregels over 'de mate van het geloof' (V,9). Wij hebben deze zekerheid *naarmate* wij vast geloven. In V,10 wijzen de Leerregels erop, dat deze zekerheid voortkomt uit het geloof in Gods beloften. Hoe meer wij ons aan die beloften overgeven, hoe sterker wij weten dat niemand ons uit Christus' hand zal roven.

Van de twijfels en aanvechtingen rond de vraag, of wij wel echt geloven, worden wij niet bevrijd door op onszelf te letten en na te speuren, of de kenmerken van het ware geloof bij ons gevonden worden. 'Want wie wantrouwen ten opzichte van de *echtheid* van zijn geloof of onzekerheid ten aanzien van de *waarheid* van zijn geloof wil bestrijden met uit zichzelf opgediepte kenmerken, zal vervolgens hetzelfde moeten doen bij wijze van herhalingsoefening: hij zal hetzelfde wantrouwen, resp. dezelfde onzekerheid ten opzichte van die *kenmerken* dienen te bestrijden. Want ook dáárin kan een mens zichzelf bedriegen. Een arglistig hart wordt niet door zichzelf van arglistigheid verlost'.²⁰

Van deze twijfels en aanvechtingen worden wij alleen bevrijd, door ons toe te vertrouwen aan de Here Jezus en te geloven in Gods beloften. In die weg groeit de zekerheid dat wij ook persoonlijk Christus' eigendom zijn.

J.G. Woelderink schrijft: 'Als wij altijd van ons zelf zeggen: wist ik maar, dat ik waarlijk in Hem geloof en Hem waarlijk liefheb, dan staat het niet goed met ons en dan moeten wij niet langer trachten zekerheid aangaande onze liefde en ons geloof te krijgen, maar we dienen dan begeerig te zijn naar een andere verhouding tot Hem, waarin Hijzelf alles is geworden'.²¹ Woelderink heeft gelijk. Het komt aan op onze verhouding tot de Here Jezus. Wanneer wij Hem kennen in geloof, wéten wij ook dat wij Hem liefhebben, leggen zich de angstige vragen. Het is de weg, die de apostel Paulus aangeeft, wanneer hij zegt dat wij de vrijmoedigheid en de toegang met vertrouwen hebben *door het geloof in Christus* (vgl. Ef. 3 : 12).

Wanneer de avondmaalstafel staat aangericht, worden

geen bijzondere dingen van ons verlangd. Wij moeten slechts komen in oprecht geloof, ziende op Hem in Wie wij alles hebben. Naar het woord van Calvijn zullen wij zoveel zegen aan de tafel van Christus ontvangen als wij in de kruik van ons geloof opnemen. Met hoe groter kruik wij komen, des te meer zullen wij ontvangen. Daarom is de zelfbeproeving nodig om de kruik gereed te maken.²²

A.N. Hendriks

¹ Vgl. Herman Ridderbos, *Paulus. Ontwerp van zijn theologie*, Kampen 1966, p. 475. Vgl. ook A.N. Hendriks, *Kinderen aan de tafel van Christus?*, Kampen 1990², p. 83.

² Vgl. F.W. Grosheide, *De eerste brief aan de kerk te Korinthe*, Kampen 1957², p. 314: *Diakrinein, door en door beoordeelen, onderscheiden en er de waarde van bepalen, doordat men het anders aanziet dan iets anders*.

³ B. Kamphuis, 'Kinderdoop en kindercommunie' (III), *De Reformatie*, 57e jrg., p. 329. Kamphuis wijst op vers 26 ('zo dikwijls als'), vers 27 ('wie ook maar'), vers 28 ('een mens'), vers 29 ('iedere eter').

⁴ Vgl. K. Schilder, *Heidelbergse Catechismus II*, Goes 1949, p. 511.

⁵ Vgl. C. Trimp, *Klank en weerklank. Door prediking tot geloofservaring*, Barneveld 1989, p. 189, noot 2.

⁶ *Institutie*, III,2,10.

⁷ C. Trimp zegt met betrekking tot de zelfbeproeving: '...zij is de menselijke keerzijde van Gods toetsing van ons leven' (a.w., p. 146). J.G. Woelderink, *Het pastoraat rond het Heilig Avondmaal*, 's-Gravenhage 1981², merkt op: 'Daarom zal een christen bij de zelfbeproeving zich door het Woord des Heren laten leiden. Hij kan een oordeel over zichzelf niet missen, maar dat oordeel heeft alleen waarde, als het overeenkomt met het oordeel des Heren. Het gebod tot zelfbeproeving wordt daarom telkens omgezet in een gebed: Doorgrond mij, o God! en ken mijn hart; toets mij en ken mijne gedachten (Ps. 139 : 23)'.

⁸ Vgl. I. de Wolff, *Verbondsmatige zelfbeproeving*, Enschede (1936).

⁹ C. Trimp schrijft: 'Maar de zondag van de avondmaalsviering heeft een extra. God komt naar ons toe in het Woord én in brood en wijn. Christus vertoont Zich en geeft Zich op een aparte manier. Wij komen zelf tot grote activiteit, vernieuwen onze geloofsbelijdenis en komen naar voren om samen met de broeders en zusters te zitten aan de tafel van Gods Zoon. Wie de Gastheer en de gasten respecteert, kleedt zich voor die gelegenheid (het 'bruiloftskleed' van Mat. 22 : 11)' (a.w., p. 154).

¹⁰ In de tweede helft van de jaren '30 is in de Gereformeerde Kerken een uitvoerig debat geweest over het 'zelfonderzoek'. Het debat liep met name over de vraag waarop het zelfonderzoek zich moest richten. Vgl. A.J. de Visser, *Het 'dus' des geloofs. De discussie over 'zelfonderzoek' in de dertiger jaren*, doctoraal-scriptie Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen; vgl. ook C. Trimp, a.w., p. 150 e.v.

¹¹ Vgl. C. Trimp, a.w., p. 148 e.v.

¹² C. Trimp, a.w., p. 160.

¹³ W. van 't Spijker, *De verzegeling met de Heilige Geest*, Goudriaan-Kampen (1991), zegt: 'De christen werd dikwijls uitgenodigd om "in zich" te speuren naar tekenen van verkiezing, verzoening en verzegeling. Maar de belofte van God verloor zo haar fundamentele waarde. Zij kwam achteraf slechts in het volle licht te staan' (p. 158).

¹⁴ H. Bavinck, *De zekerheid des geloofs*, Kampen 1901, p. 72.

¹⁵ Voor Calvijn is geloven kennen én vertrouwen. Bij het vertrouwen gaat het om de subjectieve zekerheid van het heil, dat is de zekere wetenschap van het persoonlijk deelhebben aan de genade van God in Christus. Vgl. C. Graafland, *De zekerheid van het geloof*, Amsterdam 1977, p. 28.

¹⁶ Vgl. wat Calvijn schrijft over het 'gevoelen' dat God zijn uitverkorenen geeft, *Institutie*, III,2,11. Calvijn zegt: 'Als wij ons vertrouwen op Christus stellen, moeten wij gevoelen (*sentire*) hoe Christus is en wat Hij ons brengt', geciteerd bij J. van Genderen, *Geloofskennis en geloofsverwachting*, Kampen 1982, p. 21.

¹⁷ *Institutie*, III,2,19. C. Graafland meent in een recente studie dat er bij Calvijn ook een nevenlijn is op te merken, waarbij de persoonlijke zekerheid van het deelhebben aan het heil uiteindelijk rust in het opmerken van de inwendige kentekenen van Gods kinderen. Graafland spreekt

zelfs over 'aporieën' bij Calvijn. De Nadere Reformatie zou al meer deze Calvijne nevenlijn tot hoofdlijn gemaakt hebben, vgl. C. Graafland, 'Waarheid in het binnenste', in: *Een vaste burch voor de Kerk der eeuwen, opstellen opgedragen aan drs. K. Exalto*, Kampen (1989), p. 53 e.v. J. van Genderen, 'De heilszekerheid in samenhang met de rechtvaardiging en de heiliging', in: *Ten dienste van het Woord, opstellen aangeboden aan prof. dr. W.H. Velema*, Kampen (1991), p. 121 e.v., bestrijdt dit. Het betoog van Van Genderen is o.i. niet toereikend. Calvijns uitspraken vragen meer onderzoek!

¹⁸ H. Bavinck, a.w., p. 69.

¹⁹ H. Bavinck, a.w., p. 70.

²⁰ C. Trimp, a.w., p. 151.

²¹ J.G. Woelderink, a.w., p. 52.

²² Geciteerd bij K. Exalto, *Het avondmaal in de praktijk*, Goudriaan-Kampen 1987, p. 63.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.:	f 3,15
2 ex.:	f 5,60
3 ex.:	f 8,25
4 ex.:	f 10,10
5 ex.:	f 11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

HEBBEN WIJ DE HEILIGE GEEST NODIG?

JAZEKER! I

'En terwijl zij baden, werd de plaats, waar zij vergaderd waren, bewogen; en zij werden allen vervuld met de Heilige Geest en spraken het Woord Gods met vrijmoedigheid'

Hd. 4:31b

Een aardbeving! We weten nu goed in Nederland, wat dat is, Kortgeleden ondervonden wij een aardbeving. Het was de zwaarste tot nu toe. Ook in Jeruzalem is sprake van een aardbeving. Het is een teken van God: God reageerde op het gebed van zijn gemeente te Jeruzalem.

Wat was er allemaal aan vooraf gegaan?

Petrus en Johannes waren naar de tempel gegaan. Ze wilden daar bidden. Zij kwamei hij de poort van de tempel een verlamde man tegcn, die ~~7at~~ te bedelen. Geld gaven ze niet.

Ze wilden de man iets veel mooiers geven, dat met geen geld te koop ia: gezondheid. Daar klonk het bevel: in de naam van Jezus Christus: wandel. De man wist niet hoe hij het had. Hij kon lopen. Ongelofelijk. Hij geloofde en loofde God.

Petrus en Johannes grepen deze gebeurtenis aan om het volk. dat **was** samengestroomd, de blijde boodschap te brengen en hen op te roepen tot bekering.

Bij bepaalde lieden viel dat niet in goede aarde: de joodse leidslieden namen hen gevangen en verhoorden hen. Petrus, vervuld met de Heilige Geest, kwam er vrijmoedig voor uit deze genezing te hebben verricht in de naam van Jezus Christuï. die door de joodse leidslieden gekruisigd was, maar die door God is opgewekt uit de doden. De joodse leidslieden waren met deze zaak verlegen. Ze waren bang voor het volk. Daarom durfden ze de beide apostelen niet te straffen. Ze dreigden maatregelen te nemen voor het geval de apostelen nog eens deze boodschap aan het volk zouden verkondigen.

Toen Petrus en Johannes waren vrijgelaten, gingen ze meteen naar de andere gelovigen en vertelden alles wat er gebeurd was.

Je zou verwachten dat ze meteen van gedachten zouden wisselen over wat hun te doen stond. Maar nee, ze gaan in gebed. Ze zien in heel het gebeuren de vervulling van Ps. 2. Ze spreken God aan als Degene, die hemel en aarde gemaakt heeft. Hij staat boven alles. In vergelijking met

Hem wordt zelfs de machtigste vijand tot niets. Hoe die joodse leidslieden ook dreigen, dat alles heeft niets te betekenen. Ja. zelfs van een monsterverbond tussen joden en heidenen raken ze niet van hun stuk. Want zij staan als gemeente van Jezus Christus aan de kant van de Sterkste. Daarom hoeven ze nergens bang voor te zijn. Hier triomfeert het geloof. Wat de vijanden van God ook bedenken en indien God het toelaat, uitvoeren, het loopt alles stuk op het plan, dat God met deze wereld heeft. Ia. Hij gebruikt dat alles juist oin zijn doel te bereiken.

De gelovigen in Jeruzalem vragen niet om bescherming. Ze vragen ook niet of de Here hen wil straffen, die tegen Hem opstaan.

Nee, alleen maar: schenk aandacht aan hun bedreigingen en geef uw dienaren, dat zij in vrijmoedigheid uw Woord mogen verkondigen. Vrijmoedigheid willen ze hebben. Want Gods Woord moet worden verkondigd. Daarvan zijn ze overtuigd. Zijn ze daarin niet tot een voorbeeld voor ons? Hoe vaak kruipen wij niet in onze schulp als tegenstanders van God een grote mond tegen Hem opzetten?

Hoort God hun gebed? Jazeker. Zodra zij gebeden hadden, begon de plaats, waar zij zich verzameld hadden, te schudden en zij werden allen vervuld met de Heilige Geest, zodat ze het Woord van God vrijuit durfden te spreken. Dienaars van de almachtige God van hemel en aarde bidden om vrijmoedigheid, opdat zijn woord doorgaat, ook t.m.v. de dreiging en tegenstand die het ondervindt. Wie op eigen kracht vertrouwt, doet er gauw liet zwijgen toe. Neem Petrus zelf. Hij zei eens tegen de Here Jezus: al zullen allen u verlaten, ik nooit. Maar toen enigen hem erop wezen, dat hij ook bij de Here Jezus hoorde, ontkende hij het ten stelligste.

Petrus is veranderd. Hij vertrouwt niet meer op zichzelf, maar op de Here. Die geeft hem door zijn Geest de kracht om vrijmoedig het Woord van God te spreken. Zelfvertrouwen loopt op niets uit.

Gods zaak is alleen gediend met vertrouwen op Hem. Hij wil zijn kerk ook nu vandaag door zijn Geest de kracht geven om kleur te bekennen. Of wij de Heilige Geest dus nodig hebben!

Vragen wij er ook om?

P.M. van der Horst

GELOOFSOEVERDRACHT I

Wij namen kennis van de lezing van ir. J. Huijgen, gehouden voor onze groningen studenten op 14 mei '92, onder de titel *Postmoderne verschijnselen in de gereformeerde wereld*. Het Nederlands Dagblad d.d. 16 mei jl. deed ons hiervan verslag onder de titel *Vrijgemaakten zijn vervreemd van vaders*. Een kop, die weinig lezers ontgaan zal al zijn. En ieder die begon te lezen werd al snel geconfronteerd met een serie sterke uitspraken. Want Huijgen deed in zijn lezing niet minder dan de doorwerking van het nihilisme signaleren binnen de vrijgemaakte gereformeerde kerken. In een levendig verhaal nam hij zijn toehoorders mee in zijn waarnemingen, zijn twijfels, zijn zorgen en zijn aanbevelingen. Zo twijfelt hij eraan, of er nog wel een grondnoemer is van waaruit wij als gereformeerden (gezamenlijk) vertrekken. Maar tegelijk is zijn zorg, als die grondnoemer er niet mees is, dat wij ons dan in dezelfde positie als het postmodernisme bevinden. Dan is er een groot vacuüm ontstaan op het terrein van onze geloofsovertuiging, een leegte die zich niet laat opvullen door het eindeloos herhalen van oude waarheden en die zich ook niet laat camoufleren door een opgeklopte extase van predikanten. Wil de kerk weer creatief zijn dan heeft zij frisse licht nodig en moet zij afscheid nemen van de lamelndige en vervelende sfeer van eindeloze herhaling. Huijgen adviseert de kerken een 'rouw- en bekeringsproces', om los te komen van het eigen verleden. Grote christenen zijn diezelfde weg gegaan, zoals Augustinus, Luther, Calvijn, Kuiper en Schilder. Zij kwamen op die manier open en eerlijk in hun eigen tijd te staan, wat een voorwaarde bleek te zijn om nieuwe en inspirerende dingen tevoorschijn te kunnen brengen. Die weg is Jezus Christus ook Zelf gegaan, op zijn eigen manies.

Tot zover nu eerst deze korte impressie. Want we hebben genoeg gehoord om te signaleren dat we hier met zeer fundamentele kritiek op ons kerkelijk leven te maken hebben. Kritiek, die bovendien onder de auspiciën van het G.W.G. uitgesproken werd tot opbouw en toerusting van onze gereformeerde studenten. Inmiddels is al wel langer bekend, dat dit gedachtengoed daar ook ingang vindt. Niet bij iedereen en ook niet bij elke jongere in gelijke mate, maar het werkt wel door!

Tegelijkertijd zouden we ons grondig vergissen wanneer wij deze geluiden op de klank af zouden beluisteren als uitingen van een negatieve houding of van een gebrek aan liefde tot God en zijn kerk. Want het iegendeel blijkt waar te zijn. Huijgen bracht het zo onder woorden: 'Wat ik hier beschrijf lijkt nuchter en zakelijk. In de werkelijk-

heid van het leven en studeren trekt dit diepe scheuren tot in het hart van je bestaan. De hartekreten van E.A. de Boer en T.M. Klapwijk moet je horen en meemaken. Als je zekerheden je ontvallen, als je achter die onenige opinies ouderen, jongeren en kinderen van vlees en bloed ziet, en als je de sluipende vervreemding van God en leefregels in het leven van veel vrienden ontdekt, dan kan ik niet meer nuchter en zakelijk blijven. Dan komt de passie boven en ontstaat er een diepe betrokkenheid in het persoonlijke en gemeenschappelijke leven.'

Dit citaat maakt ons voldoende duidelijk dat wij in de spreker geen vijand voor ons hebben, die wij met man en macht zouden moeten bestrijden. Wij horen de woorden van een broeder die diep bezorgd is over de invloed van de tijdgeest binnen onze kerken. Hij meent daar veel van te zien. Of zijn analyse? juist zijn betwijfel ik, maar zijn passie deel ik. Om dit allebei tot uitdrukking te brengen wil ik in het vervolg van deze artikelen mij niet ingraven in een positie tegenover broeder Huijgen. Liever schrijf ik eerst als een co-referent mijn eigen verhaal, welke problemen ik zie bij de ontwikkeling van de opgroeiende jeugd in onze kerken. Daarna zal ik een poging doen om het ene verhaal met het andere te vergelijken, om vervolgens aan te geven hoe je heel het kerkelijk leven ook wel een beetje positiever aan de studenten kunt presenteren dan br. Huijgen gedaan heeft.

De behoefte aan identificatie

De zaak waar het om gaat is: hoe komt het vrijgemaakte leven over op het kerklid, in dit verband met name op het jongere kerklid, de student?

Welnu, laten we dan eens in de schoenen van de nieuwe generatie gaan staan om met de ogen van een jongere in onze kerken rond te kijken. Met wat voor ogen kijken we dan?

Met de ogen van iemand die groeit naar een eigen zelfstandigheid. Onmiskenbaar wordt daar op die leeftijd veel energie in gestoken en liet zal ons levenslang bezighouden. Wij willen zelf onze keuzes maken en zeker de oudere jeugd c.q. de jong volwassenen zijn volop bezig dat te leren en in praktijk te brengen. Dat geldt op alle terreinen van het leven: welk werk ga ik doen, welke studie zal ik volgen, en (na verloop van tijd) is dit nu wat ik wilde? Blijf ik bij mijn ouders thuis of ga ik op kamers wonen? Is dit nu de vriend of vriendin met wie ik mijn leven kan delen, of moet ik de verkering uitmaken? En wanneer zal ik belijdenis doen, en wil ik dat eigenlijk wel...? Stuk voor stuk keuzes die heel ingrijpend zijn en van groot belang voor het verdere leven. Iemand die zich

hiervoor gesteld weet eist tijd en ruimte op om hiermee bezig te zijn. Hij zal zich ook voortdurend afvragen, of de keus die hij maakt wel van hemzelf is of van een ander.

Hand in hand hiermee gaat de eigen oordeelsvorming. Wat is goed en wat is slecht? Wat anderen daarover zeggen is niet beslissend meer, de volwassen Jongere en zeker de student gaat zelf op onderzoek uit.

Vervolgens wordt de eigen mening ook met eigen woorden geformuleerd. Je verschuift je niet langer achter anderen, maar je zegt zelf wat je ervan vindt.

Heel dit proces is normaal en noodzakelijk in het mensenleven. Dat wij naar Gods beeld geschapen zijn houdt in, dat wij een eigen persoonlijkheid hebben ontvangen met een eigen verantwoordelijkheid. reeds in het Paradijs was daar het proefgebod om te zien wat wij zouden kiezen, of wij de Here zouden liefhebben of niet.

Dat betekent overigens niet, dat vanwege de eigen keus alle banden niet anderen verbroken moeten worden. Dat zou een grote vergissing zijn. Adam was de zoon van God (Lk. 3:38), en tot op vandaag toe is de opgroeiende jongere een kind van zijn vader en moeder die hem veel kunnen bieden voor zijn persoonlijke ontwikkeling. Zonder al te veel op de psychologische toer te gaan wil ik in dit verband toch wel wijzen op de publicatie van drs. W. Scholte, *Psychologie van de oudere jeugd*, opgenomen in de G.S.E.V.-bundel *Wat geven wij de jongeren mee?* (Barneveld 1990, blz.50 vv). Scholte betoogt daar, dat een belangrijk proces bij het tot stand komen van de eigen identiteit het *identificeren* is met anderen. De jongere knipt daarbij in de huid van een ander, niet om die persoon te imiteren, maar om persoonlijk te verwerken wat die ander te bieden heeft en daaruit een keus te maken. Het spreekt vanzelf dat vader en moeder in dat proces heel belangrijk zijn, maar zij zijn de enigen niet. Voeg daar gerust de leraren en de ambtsdragers aan toe, en op later leeftijd wellicht de professoren en de referenten.

Aan de andere kant waarschuwt Scholte ervoor, dat er ook een *tegenidentiteit* kan ontstaan, namelijk wanneer de adolescent de ruimte niet krijgt zijn eigen identiteit te ontwikkelen. Autoritair optreden van vader, moeder en wie dan ook zal uiteindelijk bewerken, dat de jongere zich afzet tegen alle aangedragen en opgelegde waarheden en regels, eenvoudig omdat hij (bewust of onbewust) aan zijn eigen keus wil toekomen. In de praktijk kun zich dat uiten in uitdagend gedrag, 's avonds te laat thuiskomen, niet naar de kerk willen gaan, verkering zoeken met een ongelovige vriend of vriendin en ga zo maar door.

In het verlengde hiervan zal deze jongere moeite krijgen met elke vorm van autoriteit en gezag, ook van God. (Tot zover Scholte). Calvijn schreef al, dat een klein kind dat omhoog kijkt naar zijn vader en moeder hoog achter hen God in de hemel ziet. Die lijn is onmiskenbaar en zij is ook precies Gods bedoeling volgen? het 5e gebod. Dan kan er tijdens de opvoeding veel moois gebeuren, maar er kan ook ongelofelijk veel fout gaan. In de praktijk kom ik nogal wat jongeren tegen, die bij het noemen van de naam van God eerder associaties krijgen met strengheid,

afstandelijkheid, negatieve beoordelingen en straf, dan met liefde, hulp, redding, leiding en geborgenheid. Dat is echt een probleem van onze tijd, dat steeds meer onze aandacht gaat vragen.

Hoeveel ruimte is er?

Wanneer we ons nu enigszins een jongere voelen en rondkijken met ogen die gericht zijn op een positieve identificatie, om ons op te trekken aan wat de kerk ons biedt, dan komen we nu bij de vraag: wat zien we in de kerk? Welke keuzes kunnen wij gaan maken?

Dan zien wij, steeds duidelijker, dat alles al vastligt! Want de kerk bestaat sinds de apostelen al zo'n 2000 jaar. Wat waarheid is, werd al lang voor onze tijd geformuleerd. De belijdenissen werden eeuwen geleden al aanvaard en daaraan wordt nu alles getoetst.

En verder is alles al gezegd wat er te zeggen is, en ook is alles al geschreven. De boekenkasten staan vol, en de wettelijke aanvulling daarop in de vorm van periodieken wordt door de brievenbus thuis bezorgd.

Daarbij zijn alle vormen ook al aanwezig. Toen wij als jongeren nog maar amper geboren waren, in 1975, werd op de rynode in Kampen beslist dat er's zondags slechts twee orden van eredienst toegestaan zijn waarvan de kerken niet zullen afwijken. Enige creativiteit is hierin dus nauwelijks mogelijk.

Kortom, wij zien een kerk die af is. Zij is nog niet voltallig, maar dat is het enige. Verder heeft zij alles in huis, afgewogen geformuleerd en strikt geordend, daar is niets meer aan toe te voegen of te veranderen. Verder kun je de dingen alleen nog verkeerd zeggen, verkeerd schrijven of verkeerd doen, en dat wordt je dan ook wel duidelijk gemant.

Met andere woorden: *wij zien een kerk die alle aanleiding kan geven tot de ontwikkeling van een tegenidentiteit bij jongeren!* Zoals dat in een gezin gebeurt, wanneer openheid ontbreekt en de inbreng van de kinderen altijd overbodig en meestal fout is, zo kan dat in het grote gezin ook verlopen. Dan krijg je afwijkend gedrag en uitdagende taal, niet omdat het evangelie niet waar zou zijn, maar omdat de ruimte ontbreekt om zelf te kiezen voor het algemeen en ontwijfelbaar christelijk geloof en daar zelf ook vorm aan te geven.

Let wel, dit is allemaal niet negatief bedoeld, daar heb ik geen enkele behoefte aan. Ik probeer slechts te formuleren hoe massief ons kerkelijk leven kan overkomen op een jongere die ook z'n steentje wil bijdragen, en liefst een steentje dat er nog niet is...

En dan heb ik de helft van de problemen nog niet genoemd. Want wij hebben ook een rijke geschiedenis, waarin vele dwalingen werden bestreden en wij in de waarheid gegroeid zijn. Iemand die een beetje vrijgemaakt is, weet wat K. Schilder geschreven heeft en R. Holwerda, om niet meer te noemen. Die kent ook de betekenis van de Open Brief en de reacties daarop in De Reformatie, bijvoorbeeld. Meerdere artikelen en verhalen staan stijf van uitspraken en citaten uit het verleden, die

vooral niet vergeten mogen worden. Als je dat allemaal niet weet, kun je heter je mond niet open doen want anders spreek je zonder kennis van zaken.

Is het vreemd dat iemand daar onzeker van wordt en de neiging heeft in zijn schulp te kruipen, met de gedachte 'hier is geen beginnen aan'? En als dan tegelijk een groot verwachtingspatroon naar je toekijkt, is de verleiding sterk om daar negatief op te reageren.

Twee soorten geloof

Nu wil iemand misschien denken bij zichzelf, dat dit verhaal toch wel erg somber en generaliserend is. Er zijn toch zat jongens en meisjes die deze problemen helemaal niet kennen, die vlot hun weg weten te vinden en na zes a zeven jaar catechisatie belijdenis doen van hun geloof?

Jazeker, die zijn er en daar mogen wij geweldig dankbaar voor zijn. Maar toch kunnen wij ons op die zogenaamde probleemloze ontwikkeling erg verkijken. Om duidelijk te maken wat ik nu bedoel wil ik nog iets doorgeven uit het verhaal van Scholte, dat ik hierboven al even aanhaalde. Hij legt ons namelijk ook het verschil uit tussen intrinsiek en extrinsiek geloven, en dit verschil zal voor ons nogal belangrijk blijken te zijn. Met *intrinsiek* geloven wordt bedoeld: het vanuit jezelf toegewijd zijn vanwege de waarden die in het geloof zelf vervat liggen. Het geloof doortrekt het hele leven, men staat open voor sterke religieuze ervaringen. God wordt gezien in zijn liefde en ook het zelfbeeld is positief. *Extrinsiek* geloven is een manier van geloven waarbij de regels gevolgd worden. Je gelooft omdat het zo hoort. Daarbij zijn er chauvinistische trekken: men is sterk gericht op de eigen groep, de eigen familie. Er is sprake van een lage zelfwaardering, weinig religieuze ervaringen en God wordt vooral als straffend ervaren.

Dit onderscheid valt deels samen met persoonlijkheidskenmerken. *Extrinsiek*-gelovigen zijn bijv. meer intolerant t.o.v. andere meningen en gebruiken sterk zwart/wit schema's. *Intrinsiek*-gelovigen kunnen genuanceerd veel dingen overzien, zijn open en creatief in hun denken en tolerant t.a.v. ideeën en minderheidsgroepen.

Bij extrinsiek geloven lijkt het geloof meer aan de buitenkant te zijn gebleven, terwijl intrinsiek geloven bevordert wordt door het beleven van een band met God. Tot zover mijn weergave van Scholte.

Hi zal intussen wel duidelijk zijn waarom ik dit heb aangehaald. Het probleemloos de weg vinden en het vlot belijdenis doen kan zo gemakkelijk gebeuren op de manier, die hierboven als extrinsiek is omschreven. De gewoonte wordt opgepakt, de regels worden overgenomen en iedereen is blij met de jongere die zich zo positief ontwikkelt. Maar in werkelijkheid is dit zeer problematisch, alleen dat blijkt pas later. Dan kan het gebeuren dat een belijdende jongere, van wie niemand het ooit verwacht had, zich zomaar ineens omkeert, nergens meer naar luisteren wil, de Bijbel sluit en geen enkele regel meer erkennen wil, omdat hij er innerlijk nooit achter gestaan heeft. Of iemand anders heeft na veel aarzeling de moed zijn wijk-

ouderling mee te delen, dat hij zich toch altijd zo depressief voelt en nooit blij uit de kerk komt, dat hij daarom eigenlijk niet meer kan bidden en dat ook al maanden niet meer doet. Ieder zal begrijpen, dat een kerkelijk leven waarin zeer veel regels zijn, waar de gewoonten vastgevoet zijn en waarin voor enige creativiteit eigenlijk geen ruimte is, grote gevaren en vele aanleidingen in zich heeft tot het ontwikkelen van een extrinsieke manier van geloven. Voeg daar dan nog bij dat de ontwikkeling van een intrinsiek geloof in het gezin en in de kerk soms veel spanning geeft, doordat de regels zomaar niet overgenomen worden en veel dingen eerst uitgeprobeerd worden (ondanks alle waarschuwingen om het niet te doen), en het verhaal is compleet. Hoe vlugger iemand in het gareel loopt, en hoe minder soesa dat geeft, des te beter past dat in een kerkelijk leven waarin alles tot in de details geordend is.

Maar uitstel van de problemen is zelden afstel. En het is net als met de mazelen: hoe later de eigen verwerking van heel het kerkelijk leven doorbreekt en de wezenlijke vragen gesteld worden naar het hoe en waarom, hoe des te heviger verschijnselen gaat dit allemaal gepaard. Grote onvrede met letterlijk heel de manier van kerk-zijn kan zomaar naar buiten barsten, zonder dat men de proporties in de gaten houdt, om aandacht te vragen voor het wezenlijke van het geloof waar alles om draait. En nu. Huijgen moet mij maar niet kwalijk nemen, maar in zijn verhaal meen ik deze symptomen te herkennen. (Hetgeen nader aangetoond zal worden). Ik betreur de manier waarop hij ons kerkelijk leven geanalyseerd heeft, daarmee heeft hij onze studenten m.i. niet op het goede been gezet. Toch mag uit het bovenstaande duidelijk zijn, dat ik zijn kijk op de kerk volledig serieus neem.

B. Luiten

HERDENKING VAN 1892 IN 1942

Het is deze maand precies vijftig jaar geleden, dat de gereformeerde synode van Sneek-Utrecht - het was midden in de oorlog - haar beruchte 'leeruitspraken' deed over onder andere de 'veronderstelde wedergeboorte'. Van 26 mei tot 1 juni 1942 vergaderde ze in de Oosterkerk in Utrecht over de zogenaamde 'leergeschillen'. Haar dogmatische uitspraken van 8 juni werden enkele maanden later gevolgd door een 'Toelichting' en een strenge 'kandidaten-binding'. Binnen twee jaar tijds liep dit synode-werk uit op een droevige scheuring in de kerken.

Veel minder bekendheid kreeg een ander stukje synode-werk uit diezelfde dagen: een oproep tot herdenking van de vijftig jaar eerder tot stand gekomen Vereniging van 1892. In deze bijdrage wil ik iets doorgeven van de herdenking in 1942.

Aandacht op de synode

Op woensdag 23 mei 1942 passeerde de synode in de problemen die al enkele jaren bestonden een belangrijke wissel. Ze besloot namelijk, met een krappe meerderheid van stemmen (27 tegen 23) en onder afwijzing van allerlei bezwaren uit de kerken, de behandeling van de sinds 1936 gesignaleerde 'leergeschillen' door te zetten. Tevergeefs probeerde men op die dag, op voorstel van G.C. Berkouwer via telegrammen naar Kampen de professoren K. Schilder en S. Greijdanus over te halen, dat re aan de besprekingen deel zouden nemen. Zij weigerden, vooral omdat de behandeling in besloten zittingen rouden plaatsvinden.

Op diezelfde spannende en gedenkwaardige dag besprak de synode een zestal brieven die aandacht vroegen voor 'de 50e verjaaring van de vereeniging der kerken in 1892'. Ze waren afkomstig van de kerken van Zaandam, Vlissingen, Dinxperlo, Heemstede, West-IJsselmonde en Haarlem.

De synode ging graag op de suggesties uit de kerken in. Ze besloot de kerken op te roepen tot een bid- en dank-stand op zondag 21 juni 1942. Aan de deputaten voor de bevoeding van de eenheid onder de gereformeerde belij-

ders werd opgedragen om een 'bidbrief' te ontwerpen. Die kon dan op de bewuste zondag op de kansels worden voorgelezen als inleiding op gebed en prediking.²

Een paar dagen later, op 2 juni, was de brief klaar. Prof. dr. F.W. Grosheide, hoogleraar in het Nieuwe Testament aan de Vrije Universiteit, had hem opgesteld en las hem voor.³ De synode ging akkoord en nog diezelfde week ging een afdruk ervan per post naar alle Gereformeerde Kerken in den lande. Op de volgende pagina volgt de volledige tekst van de brief, zoals die in de Acta van de synode staat afgedrukt."

Aandacht in de kerken

We mogen aannemen dat in de meeste kerken op de eerste zomerzondag van 1942 in prediking en gebed aandacht is besteed aan vijftig jaar kerkelijke eenheid sinds 1892. Maar wat deed men er verder aan? Van groot-scheepse herdenkingen als van de Afscheiding en de Do-leantie in 1934 en 1936 was in 1942 geen sprake. Alleen sprak ds. Js. van der Linden uit Haarlem op de Theologi-sche Schooldag in de Noorderkerk in Groningen op 16 juli 1942 een rede uit onder de titel 'De kerkvergadering van Christus in 1892: een herinnering en een appèl'.⁵ Maar het was vanwege alle oorlogsprikelen al moeilijk genoeg geweest om deze toogdag te organiseren.

Wel wijdde men in verschillende bladen rond de Jubile-um-datum aan de herdenking van '1892' een of meer arti-kelen. De *Reformatie* - om die maar eerst te noemen - was daar niet bij. Het blad was sinds augustus 1940 door een verschijningsverbod uitgeschakeld. Het dagblad *De Standaard* plaatste op de voorpagina - naast allerlei 'weermachtsberichten' - een bijdrage van ds. K. Fernhout Mzn., een van de twee predikanten die de gedenkwaardige verenigings-synode zelf nog had meegemaakt.⁶ De *Heraut*, het blad van H.H. Kuyper, besteedde in twee weinig zeggende artikelen aandacht aan de Vereniging.⁷

Het meest uitvoerig waren *De Wachter* en *Pm Ecclesia*, beide bladen die kritisch stonden tegenover conservatieve geesten als H.H. Kuyper en V. Hepp en andere mannen van de Vrije Universiteit. In *De Wachter* schreef ds. J.H. Rietberg vanaf juni 1942 tien artikelen over de Vereni-ging van 1802. Die uitgebreide aandacht diende tegelijk een actueel doel. In de groeiende strijd tegen kuyperiaan-se theologie en hiërarchisch kerkrecht en met het oog op de spanningen tussen 'Kampen' en 'Amsterdam' kon het geen kwaad om nog eens te laten zien, hoe en op welke voorwaarden men in 1892 de eenheid had gevonden.⁸

Aan de kerkeraden van de gereformeerde kerken in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Bij de generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland en bij de classis 's-Gravenhage is van een aantal classes en kerken het verzoek binnengekomen om op Zondag 21 Juni a.s. den eersten Zondag na den datum, waarop vóór 50 jaren de Christelijke Gereformeerde kerk en de Nederduitsch Gereformeerde kerken zich vereenigden, in hef bijzonder te bidden voor de kerkelijke eenheid van alle gereformeerde belijders in Nederland,

De generale synode besloot in haar vergadering van 2 Juni j.l., op deze verzoeken ~~h~~ te gaan en noodigt u uit de morgen-godsdienstoefening van 21 Juni a.s. te bestemmen tot een ure van dankzegging en van gebed voor de kerkelijke eenheid van allen, die in Nederland staan op den grondslag der gereformeerde belijdenisschriften

De synode veroorlooft zich er u op te wijzen, dat er voor een bijzonder gebed vele redenen bestaan.

Dit gebed zal in de eerste plaats een dankgebed moeten zijn. God heeft onze kerken door en sinds de vereeniging van 1892 grootelijks gezegend. Wij, die vijftig jaar later leven, beseffen vaak te weinig, wat het zeggen wil, dat een halve eeuw geleden een tweetal kerkegroepen van gereformeerde belijdenis door den Heere tot elkander zijn gebracht.

Het is noodig om dien zegen voor den geest te roepen en er God voor te danken. Maar dan is ~~er~~ ook reden tot gebed. Wij verkeeren in tijden van nood. De oordelen des Heeren gaan over de aarde, ook over ons volk. Dat zal er ons toe dringen onszelf te onderzoeken, na te speuren, wat niet bestaan kan voor hef aangezicht des Heeren, en Hem te smeeken, dat Hij ons Zijn genade moge betoonen.

Zo zullen we den Heere ootmoedig onze schuld hebben te belijden. Hef is immers niet zóó, dat ~~ander~~ ons de kerkelijke gedeeldheid der gereformeerde belijders algemeen gevoeld wordt als een toestand, die niet mag worden bestendigd. Velen, ja zeer velen van ons zijn volkomen tevreden met hef kerkelijk leven, zoals we dat door Gods goedheid hebben mogen en verstaan niet, dat er een gedeeldheid is, die geen recht heeft van bestaan. Zij zien niet, dat die gedeeldheid mede is te wijten aan onze zonde. Want al zijn we van het bestaansrecht onzer kerken ten volle overtuigd en al hebben onze kerken meermalen getracht tot meerdere eenheid te komen, zoo zullen we toch moeten belijden, dat het mede door ~~onze~~ zonde is, dat gereformeerde belijders buiten den kring onzer kerken zich niet aangetrokken gevoelen om tot ons over te komen ~~en~~ met ons over vereeniging te spreken. Er is in onze kerken allerlei verdeeldheid, die niet recht is voor God. En dat bevordert het voortbestaan der gedeeldheid. Zoo hebben we in de eerste plaats onze zonden te belijden voor het aangezicht des Heeren en Hem te ~~m e e~~ ken om ons om Christus' wil deze ongerechtigheid te willen vergeven.

Wij zullen ook den Heere hebben te bidden, dat Hij ons de roeping om tot kerkelijke eenheid te komen met alle gereformeerden meer op hef hart moge binden en dat Hij ons uit Zijn Woord geve te verstaan, dat kerkelijk behoort samen te leven, al waf den Christus der Schriften naar de gereformeerde belijdenis liefheeft en dient.

Maar daarna hebben we den Heere ook in hef bijzonder te bidden, dat Hij ons de wegen moge wijzen om tot die begeerde kerkelijke eenheid te komen. Wij zien die wegen niet. Waf tot nu toe gedaan werd, droeg, voorzoover kon worden nagegaan, nog slechts weinig vrucht. We gelooven echter, dat we met dit streven naar eenheid in den weg des Heeren zijn. Daarom mogen we dezen nood Hem met vertrouwen voorleggen. Hij zal ons licht geven, de middelen en wegen wijzen en op Zijn tijd ook de uitkomst schenken.

Zoo wekt de synode u up des Heeren aangezicht te zoeken met belijdenis van schuld ~~en~~ met smeekgebed, Christus, de Koning der kerk, moge ons gebed verhooren en op ons gebed Zijn werk onder ons voortzetten en voleindigen?

Namens de generale synode,

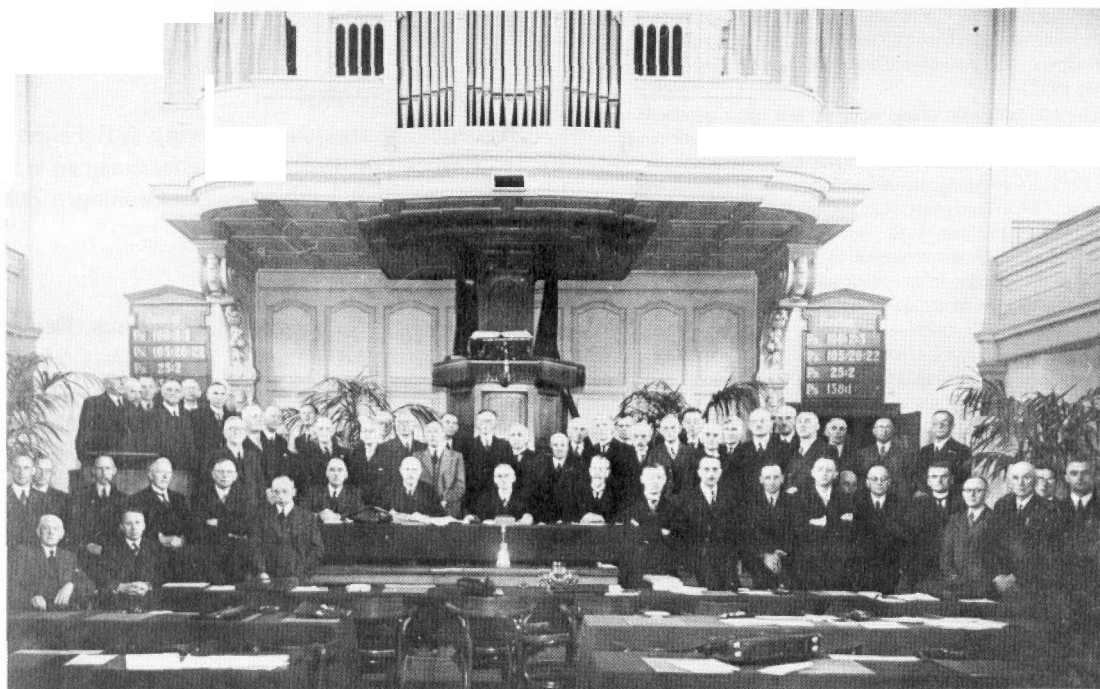
Ds. F.C. MEYSTER, praeses.

Ds. W.L. MILO, assessor

Dr. J. HOEK, scriba.

Dr. E.D. KRAAN, waarnemend scriba,

N.B. Het is de bedoeling der synode, dat Zondag 14 Juni deze dank- en bidstond van den kansel wordt aangekondigd en bovenstaande 'bidbrief' op Zondag 21 Juni wordt voorgelezen.

Generale Synode van Utrecht 1942-1943 (uit. Picturalia, Goes 1990).

Van Pro Ecclesia kwam op 11 juni 1942 een nummer uit dat voor een groot deel aan '1892' was gewijd. Professor Greijdanus leverde het hoofdartikel en R. Schippers gaf in een vervolgserie 'voor vijftig jaar' een bijdrage met brede citaten uit de *Acta* van de verenigings-synode.⁹ Een bijzonderheid was in dit nummer een op uitnodiging geschreven artikel van de christelijk-gereformeerde hoogleeraar L.H. van der Meiden uit Apeldoorn. Hij stelde, dat het christelijk-gereformeerde apart blijven staan in 1892 uit 'geloofsmotief' was gebeurd. Wilde men weten, op welke gronden de CGK tot hereniging bereid was, dan moest men het *Rapport* van haar synode uit 1937 maar lezen.¹⁰

Om tenslotte nog één periodiek te noemen, het *Jaarboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland* verscheen in 1942 en 1943 nog wel, maar ook daar kreeg de Vereniging geen speciale vermelding.¹¹

Er zijn uit 1942 voorzover ik weet geen aparte publikaties in brochure- of boekvorm over de Vereniging. Eigenlijk is dat wel jammer. We missen nu uit die periode de beschouwingen van mensen uit de tweede en derde generatie na 1892 over vijftig jaar verenigd kerkelijk leven. Die hadden heel leerzaam kunnen zijn voor ons die nóg weer een halve eeuw later leven. Maar men had in 1942, jaar van oorlog en kerkelijke conflicten, wel andere dingen aan het hoofd dan terugblikken in de historie.

Na vijftig jaar

Wij zijn intussen vijftig jaar verder dan 1942. Het treft nu niet zo, dat er net een synode vergadert die de kerken tot een bid- en dankdienst kan oproepen. Maar de kerken zullen na de oproep van de vier predikanten die onlangs in onze kring werd gepubliceerd ongetwijfeld de honderdste gedenkdag van de Vereniging van 1892 niet zonder dankzegging en gebed voorbij laten gaan. Het laat zich aanzien, dat er ook op andere wijze aan dit 'eeu-feest' meer aandacht zal worden besteed dan hij de vorige jubilea, in 1917, 1942 en 1967 het geval was. De 'bid-brief' uit 1942 kan daarbij helpen om de goede toon te vinden: dankbaarheid, verootmoediging en gebed om méér eenheid.

M. te Velde

⁹ *Acta van de voortgezette generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland van Sneek 1939* (Kampen z.j. (1945) art. 571

² *Acta an.* 594.

³ *Acta an.* 635.

⁴ *Acta bijlage XCI*, blz. 245-246.

⁵ De rede van Js. van der Linden werd gepubliceerd in *De Wachter* 40 (1941-1942) nr. 36 en 37 (14 en 28 aug. 1942).

⁶ *De Standaard* 71 (1942) nr. 21468 (16 juni 1942).

⁷ *De Heraut* nr. 3354 (10 mei 1942) en nr. 3359 (14 juni 1942).

⁸ De artikelen van J.H. Rietberg onder de titel 'De Vereniging van 1892' (T-X) in *De Wachter* 40 (1941-1942) nr. 32 (19 juni 1942) tot 39 (25 sept. 1942) en jaargang 41 (1942-1943) nr. 2 (20 nov. 1942) tot 7 (29 jan. 1943).

⁹ *pt-o Ecclesia* (1931-1942) nr. 36 (11 juni 1942).

¹⁰ Over dit *Rapport* uit 1937 en de houding van de christelijk-gereformeerde synodes tegenover de Gereformeerde Kerken in de jaren 1892 tot 1944: Jt. Janssen, 'Beginsel wordt obstakel' in D. Deddens en M. te Velde, ed., *Vereniging in Wederkeer. Opstellen over de Vereniging van 1892* (Barneveld 1992).

¹¹ In christelijk-gereformeerde kring werd er wat meer aandacht aan '1892' besteed. Het *Jaarboekje der Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland* voor het jaar 1938 bevatte bijvoorbeeld evenals die van 1939, 1941 en 1942 in het 'Mengelwerk' artikelen van J. Hovius over de geschiedenis rond 1892. Daarnaast stonden er in het *Jaarboekje* van 1932 herdenkingsbijdragen van L.H. van der Meiden en P.J.M. de Bruin. Een speciaal gedenkboek verscheen er in 1942 ook van deze zijde niet. Men had al op voorhand aan '1892' aandacht besteed in het *Gedenkboek uitgegeven bij de herdenking van het eeuwjaar der Afscheiding in opdracht van de generale synode van de christelijk-gereformeerde Kerk in Nederland* (Dordrecht z.j. (1934)), in een hoofdstuk dat door ds. H. Janssen werd geschreven (137-165).

UIT DE KERKEN

BEROEPINGSWERK

Reroepen: te Dronten (**wijk** zuid): A.P. Feijen te Heemse; te Hoek (Z), Twijzel-Kollumerzwaag en te Zevenbergen: A. Souman, kand. te Ens; te Groningen-Zuid: J.F. de Haan te Arnhem.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Assen-Noord * *Diaconie:* J.R. Datema, Deelheugte 75. 9403 HJ, ☎ 05920-46295.

Bergentheim * *Scriba:* H. Huisman, Sportlaan 5, 7691 BJ, ☎ 05233-1732. *Diaconie:* J.H. Telman, Van Royensweg 24, 3691 BM, ☎ 05233-2305.

Bergschenhoek * *Preekvoorziening:* S.J. van Dijk-Bosch, W. van Oranjestraat 2, 2661 EX, ☎ 01892-12820.

Bmuwershaven * *Diensten:* Extra kerkdiensten zullen worden gehouden op de zondagen 12/7, 19/7, 26/7, 2/8, 9/8, en 16/8. Aanvang 8.45, 10.30 en 18.30 uur, Kerkgebouw Haven-NZ. Op dezelfde zondagen worden in Haamstede diensten gehouden om 17.00 uur in het kerkgebouw van de (syn.) Geref. Kerk, Platboslaan 1.

De Rilt * *Predikant:* H.J. Begemann, Dorpsstraat 126, 3732 HL.

Drogeham * *Diaconie:* G. de Jong, Ikebuorren 4, 9289 HP, ☎ 05121-2454.

Ferwerd-Hallum * *Predikant:* D. Noort, It Pypke 26, 9074 BK Hallum.

Gees * *Kerkeraad:* J.W. van der Jagt, Tilweg 14. 7863 TK, ☎ 05121-1613.

Harkstede * *Scriba:* H. Venhuizen, Hoofdweg 68, 9616 TE Scharmer.

Harlingen * *Scriba:* Bosboom Toussaintstraat 58, 8861 GL.

Hooghalen * *Diaconie:* J.T. Schutten, Oosthalen 5, 9414 TG, ☎ 05939-2342.

Nijkerk * *Scriba:* B. Goedhart, % 03494-61179, *Penningsmeester:* A. Hofsink, Valkenhof 93, 3862 LM, *Evangelisatiecommissie:* P. Gerritsma-ter Veen, Wittenburg 143, 3862 ED, *Diensten:* Aanvang: 8.45/10.30 uur en 14.45/16.30 uur. In de zomervakantie geen dubbele diensten.

Ten Boer * *Scriba:* S.A.J. Suithoff, Stadsweg 79, 9791 KB, ☎ 05902-2890. Het postbusnummer blijft gelijk.

Valkenburg * *Scriba:* L.E. de Vries, Postbus 78, 2235 ZH.

Voorthuizen-Barneveld * *Diaconie:* T. van der Molen, Slangenburg 51, 3772 LR.

PASTORAAL

J.A. Knepper sr.

Een geestelijke huis van levende stenen

Gemeenteopbouw in de praktijk rond het jaar 2000

Hoe functioneert de kerk als organisatie? Wat gaat er mis en hoe kunnen we dat voorkomen? Dit boek helpt elk gemeentelid zijn/haar steentje bij te dragen aan het geestelijk huis waarin wij mogen wonen.

152 pag., paperback, f 16,75

Verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.

Postbus 25, 4460 AA Groot Oostende
tel. 01100 - 15591

EEN KIND IN DE KERKDIENTST

We diskussiëren als volwassenen over het kind in de eredienst. Dan wordt er bijvoorbeeld gezegd: Er moet in de kerkdienst meer aandacht gegeven worden aan de kinderen, zodat ze het gevoel hebben dat zij er ook bij horen.

Ik wil daar eens de stem van het kind over laten horen. Het kind, dat ik zelf wii.

Ik keek naar de scheuren in de gepleisterde muren van het kerkje: een indrukwekkend teken van ouderdom. Het gele lamplicht in de vrij kleine ruimte gaf een intieme en vertrouwde sfeer. We zaten op van die ouderwetse, donkerbruine houten stoelen in de gaatjes in de zitting. Soms, als ik me erg verveelde, stak ik mijn vinger in die gaatjes. Vader of moeder gaf me wel eens met de hand een 'aanwijzing' dat ik stil moest zitten. Kost en niet al te hardhandig. Vaak namen ze m'n arm onder de hunne; dan ging je meestal vanzelf met je hoofd regen hun schouder leunen. Zij wilden naar de dominee luisteren en daarbij zo weinig mogelijk afgeleid worden. Dat was belangrijk voor ze: dat heb ik heel goed aanvoeld. Toen moeder ziek was, ging vader, nadat we thuisgekomen waren, hij haar bed zitten om over de preek te vertellen.

Een van de belangrijkste niementen voor mij was natuurlijk de komst van de kollektezak. Opletten, goed aanpakken. De juiste munt in het juiste zakje – er waren toen tiog drie kollekten. En doorgeven; soms moest ik opstaan en een paar stappen doen om het aan die mevrouw verderop in de rij te geven; die is oud en kan zelf niet meer goed opstaan. Dan voelde ik mezelf jong en sterk en gewichtig.

Belangrijk was ook het opstaan en weer gaan zitten. Je krijgt gevoel voor de orde van dienst. Als je de tweede ppermunt kreeg, schoot de preek al aardig op. Andere opvallende momenten waren die waarop de koster het licht aan- of uitdeed of de ramen open of dicht.

Ik was trots als ik alleen mee mocht naar de middagdienst. Dan werd je al groter. Een ander teken daarvan was, als je zelf wat verderop moest zitten, omdat de kleintjes naast vader of moeder moesten zitten.

Sonis werd er een psalmvers gezongen dat ik op school geleerd had. Dat vond ik natuurlijk fijn. Met moest toe- vally zo uitkomen: er bestonden geen afspraken over. Al gauw kon ik lezen. Dat is nog veel mooier; dan kun je zelfstandig meezingen.

Bijzonder trots was ik natuurlijk toen ik m'n eerste echte volledige eigen kerkbijbeltje kreeg, in dundruk, met buigzame kaft. Vader of moeder hielp me met het opzoeken. Tijdens kerkdiensten heb ik het bestaan ontdekt van het Kort Begrip en de Ziekentroost. Erg onder de indruk was ik van de 'Spreuken, dienende voor de kraken in hun ui-

terste'. Zo heb ik kennisgemaakt met het (nog oude) kerkboek.

Ik keek naar de dominee en naar zijn manier van doen. Gaandeweg ga je meer uit de preken oppikken. Eerst nog details, die je als kind aanspreken. Bijvoorbeeld de krenterige manier waarop de Farizeeën met de geboden omgingen. Dat gaf ik weer in een van m'n preken, als we thuis kerkje speelden, compleet met de gebaren en mimiek van de dominee.

Van het dopen herinner ik me vooral het doopvont en wat de domiiee deed en ook, dat het formulier nogal lang was. Avondmaal vond ik een plechtige gebeurtenis. Vader of moeder (ze gingen toen nog om de beurt naar de kerk vanwege de kleintjes) ging uit de bank naar voren en was een poosje weg: dan was je zelf een tijdje extra verantwoordelijk.

En wat hebben we onderweg naar en van de kerk allemaal niet beleefd! Vooral als we lopend gingen, of anders up de fiets of soms bij andere mensen in de auto.

Ik heb in de kerkdienst, geloof ik, nooit het gevoel gehad dat ik er niet bij hoorde. Ook niet als ik me vervelde. Ook niet al bleef ik soms wel eens liever thuis. Ik hoorde erbij. Want mijn ouders hoorden erbij. Het leefde voor hen. Het hoorde bij ons leven, net zo wezenlijk als het voorlezen uit de kinderbijbel, het bidden in het bijzonder als je ziek was, en de uitleg die vader en moeder thuis gaven over de Here, bijvoorbeeld dat Mij vnor het eten zorgde en je beter maakte en over de andere mensen, die ook bij Hem hoorden.

Mijn ouders hoorden erbij in de kerk en ik hoorde bij hen. Zo simpel was dat. Ik kan het nu zo onder woorden brengen, maar toen heb ik het heel duidelijk gevoeld. Ik hoorde erbij, niet als kleine volwassene en zelfstandige, maar als kind van inijn ouders, in het gezin. De dingen die ik beschrijf (en nog meer) hebben mij als kind 'aangesproken'.

Het is in bepaald opzicht vergelijkbaar met boodschappen doen. Met vader of moeder boodschappen doen was gezellig. Nee, ik moet het anders formuleren, want het was dieper: boodschappen doen hoorde bij het gezinsleven.

Deze gevoelens koinen hij mij altijd weer hoven, als ik lees of met anderen praat over kind en kerkdienst. Daarom hoeft het voor mij allemaal niet zo nodig. Ik denk niet dat ik volstrekt anders wai dan alle andere kinderen, ook niet die van nu. Ik ben wel blij dat ik gelovige, meeleven- de ouders had.

Zou het ook kunnen zijn, dat onze hoogontwikkelde pedagogische bezorgdheid ons wel eens helemmert om te worden als een kind?

Pieter van Dam

'WIE ZIJN MIJN BROEDERS EN MIJN ZUSTERS?'

Een antwoord

Onlangs ontving ik (opnieuw) een reactie op mijn artikelen die ik enige maanden geleden (november 1991) schreef over 'Egyptenaren en het evangelie'. Ook deze reactie rechtvaardigt eiiige bredere dan slechts persoonlijk aandacht.

In een brief zette dr. S. Helderinan, wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de VU te Amsterdam voor het Nieuwe Testament en de Koptologie, voorts predikant van de geref. kerk (syn.) te Den Haag-West, enige kritiek uitte op eei van de artikelen. Het ging hem behalve om enige detailpunten cii de geschiedenis van de Egyptische of Koptische kerk vooral om mijn karakterisering van christenen in het Midden Oosten en om een evaluatie van de Koptische kerkgeschiedenis.

Op die beide hoofdpunten wil ik graag ingaan. Vooral omdat deze van algemeen belang zijn. Zijn kritiek stimuleert tot verder nadenken en daarvoor hen ik hem dankbaar.

Kerkisme?

Eerst wil ik nu zijn kritiek weergeven. Hij schrijft o.a. liet volgende: 'Maar nu de kern van mijn bezwaar. In Artikel II (2 nov. '91) lees ik: 'Echter kennen de Egyptische christenen God werkelijk in Jezus Christus?... toch kennen zij God niei werkelijk en dus helemaal niet! Zij kennen Hem niei zoals Hij zich in Jezus Christus heeft geopenbaard...'. Ik heb mijn ogen uitgewreven. Hoe kan zulk een hoogmoedige beoordeling en veroordeling van een zusterkerk in Egypte beslaan? Als dan verderop in dit artikel (p. 94) wordt gesteld: 'De leer over Gods verbond is onder de Egyptenaren volslagen onbekend', dan weet ik hei: hier wordt met de canon van de verbondslcer van de vrijgemaakte gereformeerde herken de maat genomen van die oude koptische kerk. Is dat geen kerkisme?'

Na de geschiedenis van de Egyptische of Koptische kerk enigszins naar voren te hebben gehaald, vervolgt dr. Helderinan: 'Weet u waardoor de Koptische kerk het al die eeuwen sinds 641 onder de Islam heeft uitgehouden? Door de trouw aan 'al Salib', het Kruis. De liturgie hield hen staande. Zeker, men blijve zichzelf. In het Westen is duur de RK-Kerk en daar zijn de kerken uit de Reformatie voortgekomen. Maar dat in het Oosten de diverse Orthodoxe kerken bestaan, is dat nier óók Gods werk?' Tot zo ver deze reactie.

Een belangrijke vraag

In antwoord op deze kritiek, zou ik kunnen zeggen dat de Egyptische of Koptische Orthodoxe kerk noch de Egyptische Evangelische kerk voor ons een zusterkerk is. Het feit alleen al dat deze beide Egyptische kerken (zij het inet iniider dan wel met meer aarzelingen) participeren in de Wereldraad van kerken, maakt dit onmogelijk. Voorts kan gesteld dat dr. Helderinan het verband van wat hij uit mijn tweede artikel citeert, onvoldoende in rekening brengt. Immers, ik stelde dat vele christenen (het is moeilijk om hier generale uitspraken te doen!) de volle raad Gods niet kennen. Het is zeker toe te stemmen dat vele Egyptische christenen veel kennis hebben van de Bijbelverhalen en de Bijbelinhoud, maar dit betekent nog niet dat zij de leer van de Heilige Schrift kennen! Dnaroni belichtte ik de voor christenen zo broodnodige ware Godskennis in het kader van Hand. 20,28, hetgeen dr. Helderinan niet in rekening brengt. Maar met dil antwoord wil ik niet volstaan.

Want dr. Helderinan stelt ons de essentiële vraag, hoe wij vanuit Nederland naar andersgelovigen in het buitenland kijken. Zijn wij kerkistisch bezig wanneer we andere christenen en kerken pas dan als broeders en zusters in de Here en als kerken van Jezus Christus in het buitenland erkennen, zodra en zolang 7ij de gereformeerde leer onderschrijven? Of zijn allen die in het buitenland op een of andere wijze en tot op zekere hoogte het christelijke geloof aanhangen, onze broeders en zusters? Wat is de grens van de buitenlandse broederschap, o.a. in het Midden-Oosten? Ligt de grens niet bij de persoonlijke en kerkelijke aanvaarding van de gereformeerde leer? Of moet de voortgang van het christelijke náár het gereformeerde geloof, zoals deze voortgang zich weerspiegelt in de vorming van gereformeerde belijdenissen, worden veronachtzaamd?

Verder stelt hij ons de vraag, die hiermee samenhangt: kan de geschiedenis van kerken in het buitenland, o.a. de Koptische kerk, worden beschouwd als een werk van God, of is het slechts eei werk van menschen? Immers het eeuwenlange bestaan van de islam of van andere godsdiensten is toch niet aan God toe te schrijven, dit is toch geen werk van God? Wanneer kun je in de ontmoeting met godsdienstige menieii in hei buitenland zeggen: hier herken ik het werk van God?

Universele kerk

Nog onlangs stelde prof. dr. A.J. Hendriks in een interview (gepubliceerd in de ND-variant van 11 april j.l.) terecht dat wij vanuit Nederland niet teveel gefixeerd moeten zijn op het begrip van de ware kerk. Maar betekent dit dat we ten behoeve van buitenlandse kerken een andere kerkopvatting moeten invoeren? Het verwijt van kerkisme is uiteraard snel genoeg te ontzenuwen: de gereformeerde kerk is geen voltooide kerk, noch vormt zij een doel in zichzelf; zij kan niet haar leer derhalve geen maatstaf zijn. Geen plaatselijke kerk vormt een doel in zichzelf.

Echter, dit houdt niet in dat alle kerken in het buitenland zonder meer kunnen worden beschouwd als een werk van Gods Geest. De Koptische Orthodoxe kerk is daar een voorbeeld van, het is m.i. een werk van God. Anders zou deze kerk (of in ieder geval de verantwoordelijke leiders zouden) in de vorige eeuw de Evangelische kerk niet hebben vervolgd en verdrukt. En wat deze eeuw betreft, het lidmaatschap van de wereldraad van kerken is bepaald geen bewijs van Gods werk. Evenmin kan de bevordering van de Maria-verering (naar haar werd de pas ingewijde Koptische Kerk in Amsterdam-Noord genoemd), of de handhaving van het kerkvaderschap van paus Shenoeda III als zodanig gelden. Het institutionele kerkewerk in Egypte kan ik slechts als mensenwerk zien. Maar ik ben er wel van overtuigd dat de Here overal ter wereld door de evangelieverkondiging aan het werk is om aan het licht te brengen wie zijn uitverkorenen zijn. Deze uitverkorenen kunnen als kinderen Gods worden herkend op grond van hun (naar de H. Schrift gemeten) ware Godskennis. Wanneer de Heilige Geest brengt mensen tot het ware geloof. De begeerte naar het ware geloof, of de ware Godskennis en het ware Godsvertrouwen, is richtlijn voor een wederzijdse herkenning. Denk aan Luc. 8,21 (NV): alleen zij zijn de geestverwanten van Jezus 'die het woord Gods horen en doen'. In de zeventiende eeuw schoven onze gereformeerde vaders de Griekse Orthodoxe kerk niet zo maar van zich af. Waar mogelijk boden zij deze kerk hulp, maar dan wel in deze vorm dat zij een predikant naar Istanbul (Constantinopel) zonden om aldaar de ware Godskennis te verbreiden. Dit heb ik in mijn dissertatie (p. 378) uiteengezet.

Behalve in de plaatselijke kerken in Nederland werkt Gods Geest wereldwijd.

Door de Godsvervreemding die in voorbije eeuwen ook in het Midden-Oosten heeft toegeslagen, is het Midden-Oosten als een zendingssituatie te beschouwen. En dit geldt, denk ik, van allerlei gebieden, ook daar waar wel een broederschap kan worden herkend, naar waar de kerk toch (nog) niet kon worden erkend. Ook al kan niet zonder meer het 'ware-kerk-begrip' (wel dat van de begeerte naar het ware geloof) als criterium worden gehanteerd, toch moet deze situatie worden onderscheiden van een kerk situatie; een situatie waar een kerk werd geplant of ingesteld of kon worden (h)erkend (door instelling of erkenning van de ambten): daar is de zendingssituatie ten

einde. Planting of herkenning van plaatselijke kerken brengt uiteraard niet met zich mee het einde van kerk- of gemeente-opbouw. Alle gevestigde gereformeerde of presbyteriale kerken blijven een kerk-in-ontwikkeling.

Maar deze kerksituatie zal wel moeten worden onderscheiden van een zendingssituatie waar de kerk nog moet worden gevormd. We onderscheiden de vorming en de planting of erkenning van de kerk. Soms treft men op plaatsen geen ware kerk aan, maar neemt men wel een gereformeerde broederschap waar. Deze herkenbare of zichtbare broederschap is onderdeel van Christus' heilige en katholieke of universele kerk. Soms is er helemaal geen broederschap te ontwaren. Reële situaties kunnen worden getypeerd als een zendingssituatie. Want hoe dan ook, christenen zullen toch moeten komen tot aanvaarding van de volle raad Gods, of van de leer van de Heilige Schrift. Het is zaak om dit vandaag niet los te laten, zoals dr. Helderman doet. Wat ons in de reformatie als werk Gods (ook dr. Helderman erkent deze kennelijk als Gods werk) gegeven is en wat de gereformeerde kerken in de zeventiende eeuw hebben beleeden, zullen wij vandaag niet prijsgeven. We mogen het (evt. veranderd, dat is verbeterd) doorgeven aan ieder die (o.a. in het Midden-Oosten) daar naar vraagt.

L.J. Joosse

DE HISTORISCHE SPECIALITEITEN VAN PROFESSOR VAN DEURSEN

I
Het gebeurt niet zo vaak dat een dissertatie na 17 jaar nog eens wordt uitgegeven. Maar ieder die nog eens let op de waarderende boekbesprekingen die in en na 1974 gewijd werden aan A.Th. van Deursens *Bavianen en Slijkgeuzen (Kerk en kerkvolk ten tijde van Maurits en Oldenbarnevelt)* kan zich eigenlijk alleen maar afvragen waarom het nog zoveel jaren geduurd heeft vóór studenten en andere historisch-geïnteresseerden over een herdruk konden beschikken. Maar goed, nu heeft uitgever Van Wijnen de heruitgave gerealiseerd dat is een felicitatie waard! In de gelukwens betrekken we niet alleen de auteur en de uitgever, maar eigenlijk heel historisch-Nederland (overigens een nogal ondefiniceerbaar begrip).

In 17 hoofdstukken geeft dr. Van Deursen (nu hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam) een op de (beschikbaar gestelde) hnnnen gebaseerd beeld van de strijd tussen de Remonstranten (Bavianen) en de Contra-Remonstranten. Deze bronnen werden aangeboord om een goed zicht te krijgen op o.m. de prediking en de predikanten, op kerkeraden en genieenteleden, ook op diaconale problemen en derzelver oplossing, en het functioneren van de gemeente (3 hoofdstukken gaan over gemeentevorming!).

Hierna besteedt de hooggeleerde auteur aandacht aan het conflict in de kerken en de relatie tot de politieke machthebbers Maurits en Oldenbarnevelt. Maar ook dan wordt 'de gewone man' niet overgeslagen. De felheid van de kerkstrijd was merkbaar in alle publieke gebouwen en vervoermiddelen.

In de Bijlagen lieemt de schrijver ons mee naar een groot aantal relevante bronnen (acten, brieven, besluiten, rekeningen, etc.) uit het begin van de 17e eeuw.

We volstaan nu met een korte weergave van de hoofdzaken van dit prachtige boek. In de komende maanden hopen we nog enkele artikelen naar aanleiding van deze herdruk te publiceren. Maar wie daar niet op wil wachten, begint maar aan 'de slag om het gereformeerde kerkvolk van de 17e eeuw'. De auteur had er in te berusten dat dit boek een *ongewijzigde herdruk* moest worden: hij zou anders de door hem gehanteerde naam 'hervormde kerk' vervangen hebben door 'gereformeerde kerk' (historisch juist, hoewel beide namen hetzelfde betekenen).

Van Deursen gaf ons een helder beeld van de spannende jaren rondom de synode van Dordrecht. Met nadruk beveel ik dit werk bij de lezer aan!

II

Omdat prof. Van Deursen 60 jaar werd, kreeg hij vorige zomer een *feestbundel* aangeboden van zijn collega's (M. Bruggeman, M. van Os en G.J. Schutte). Wel is deze bundel, getiteld *De eeuw in ons hart*, helemaal door Van Deursen zelf geschreven, maar niet als zodanig samengesteld. In totaal bevat deze royale paperback 29 opstellen die in de meeste gevallen gaan over zaken uit de vaderlandse geschiedenis en geschiedschrijving. Van Deursens bijdrage aan de herdenking van de opheffing van het Edict van Nantes (1685) is vrijwel de enige studie over het buitenland.

Het is boeiende leesstof, want Van Deursen gaat meer dan eens in op omstreden thema's, zoals de zaak-Goeree (eerder in *NRC-Handelsblad*), de problemen rondom de herdenking van Willem van Oranje (ook in *NRC-Handelsblad*) en de betiteling mer de tem fundamenteelisme en ook over Groen van Prinsterers correspondentie (beide eerder verschenen in een ND-Variant). De bijdragen zijn uitstekend te lezen: helder taalgebruik, verrassende wendingen, vaak vermengd met humor en satire.

Nu moet ik bekennen dat ik dit boek op een ietwat vreemde, afwijkende manier gelezen heb. Ik begon namelijk bij het laatste hoofdstuk en werkte me vervolgens naar voren. Waarom ik dat deed? Misschien omdat de laatste hoofdstukken wat korter uitvielen? Ik weet het niet meer. Maar de 'proef' is me goed bevallen. Want de gedrevenheid van Van Deursens werk merk je heel duidelijk in zijn positiebepaling als christen-historicus m.b.t. actuele en omstreden zaken; die komen in de laatste hoofdstukken aan de orde. Naarmate je verder naar voren komt, is de diepere intentie van bepaalde studies, niet altijd aan de oppervlakte merkbaar. Toch weet je dan dat die er zeer bepaald wel is?

Uit de al gecinemde thema's kan men afleiden dat Van Deursen een grote diversiteit laat zien in zijn geschiedbeoefening: kerkgeschiedenis naast mentaliteitsgeschiedenis; theoretische vraagstukken (over b.v. de representativiteit van bepaalde bronnen) en tevens aandacht voor 'het rechtdoen aan gestorvenen'. Historici zowel van de VU zelf, als ook 'groten' zoals Johan Huizinga en {de Amerikaan} Simon Schama krijgen een kritische bespreking; Schama zal er bij het lezen waarschijnlijk wel even bij gehikt hebben.

Mag de christen-historicus intussen nog wel wat meer

van Van Deursen verwachten? Dat is: van rijn visie op geschiedenis en geschiedschrijving. De eerste, hier geboden aanzetten tot (misschien) een totaal-visie doen de wens uitspreken dat er de komende jaren op dat punt nog meer zal komen.

Dit boek geeft de vakgenoot en liefhebber een royale keus uit Van Deursens specialiteiten. Het zal ook stimulerend werken op het verder doordenken en uitwerken van andere thema's.

H. Veldman

N.a.v.: prof. dr. A.Th. van Deursen, *Bavianen en Slijkgeuzen. Kerk en kerkvolk ten tijde van Maurits en Oldenbarnevelt*. Uitg. Van Wijnen. Franeker: 484 blz. (gebonden); prijs f 69,50.

N.a.v.: prof. dr. A.Th. van Deursen, *De eeuw in ons hart*. Negenentwintig opstellen over geschiedenis, geschiedschrijving en geschiedbeleving. Uitg. Van Wijnen, Franeker: 272 blz.; prijs f 45,-.

*With thankfulness to the Lord,
Who has kept them in His hand,
we are happy to announce the
40th Wedding Anniversary of
our dear parents and grandparents:*

**Arie Jan Hordyk
and
Johanna Hordyk (nee Hartman)**

*We hope to celebrate this joyous event,
on D.V. June 25, 1992*

Their children:
**John & Jenny Hordyk
Arie & Betty Van Es
H. & Joanne Hutten
Peter Hordyk & Debbie Grattan
Paul & Evelyn Aasman
Ed & Trix Aasman**

And 24 grandchildren

**3386 Regal Rd, Burlington, Ont.
Canada L7N 1L8**

GEKNIPT VOOR VANDAAG

EERBIED EN VERTROUWEN

*Christus zegt, dat elk bidden vraagt om eerbied en ontzag: ik spreek met God, die in de hemelen is.
Alle familiariteit is de dood voor het gebed en voor het christelijk leven*

Het is een wonder, dat ik bidden mag en kun. Het is een wonder, dat de hoge God door een mens als ik, door een zondaar, door een nietige en stumperige aardbewoner, wil worden aangeroepen.

Het is een wonder, dat je God aanspreekt en dat je daarop antwoordt. Want bidden is eigenlijk antwoorden aan God, die tot mij gesproken heeft, die mij aangesproken heeft en mij uitgenodigd heeft tot Hem te bidden.

Is dat niet iets om je dagelijks over te verwonderen en stil ontzag voor te hebben, dat je uitgenodigd bent tot God te spreken?

Hou dan de eerbied in het oog en ga niet in hoogmoed en zelfinbeelding tot God spreken, alsof het heel gewoon was en heel vanzelfsprekend, en alsof het geen wonderbare goedheid was, dat Hij het je vergunt. En dat terwijl je niet alleen mens bent, maar ook zondig mens, die gisteren en vandaag dingen deed dwars tegen de wil en het gebod van die God iii.

Maar Christus zegt ook, dur bidden vertrouwend bidden is, want je spreekt tot je Vader, die in de hemelen is. En deze Vader kun je en mag je en moet je vertrouwen, onvoorwaardelijk.

Hij is vertrouwen waard en vraagt vertrouwen zonder reserve. En alleen bidden met vertrouwen is werkelijk omgaan met God.

Vertrouwen ontbreekt daar, waar de mens bidt met een reserve. In de gedachte, dat het toch wel niet helpen zal, of dat het wel re veel zal zijn wat hij vraagt, of dat God het misschien niet goed vinden zal en ik wil het toch.

Vertrouwen ontbreekt duur, waar je denkt, dat je wel te slecht zult zijn om gehoord te worden, of dat je wel niet aan deze of die voorwaarde zult voldoen. Of waar je precies omgekeerd meent, dat je zeker gehoor zult krijgen, want je hebt er recht op.

Vertrouwen is: her geheel en al aan God overlaten, nu, als ik mijn wensen formuleer, en zeker weten, dat God uit genade hoort, en mij aan die genade toevertrouwen, voor eens en altijd.

Ook spreekt er een wereld van vertrouwen in het 'Onze vader', daarin, dat Christus eerst raadt te bidden om de heiligung van Gods Naam en de komst van Gods Koninkrijk en het doen van Gods wil - en dan pas komen de beden, waarin ik vraag, wat ik nodig heb.

Een groot vertrouwen, dat ik mij de tijd gun om eerst aan de dingen van God te denken en dan aan die van mijzelf - als ik het zo onvolledig en gebrekkig eens mag zeggen.

En vertrouwen is alleen mogelijk en waar op deze basis, dat ik vraag om wat ik nodig heb, op grondslag van mijn drager-zijn van Gods naam en mijn onderdaan-zijn van Gods koninkrijk en mijn volbrenger-zijn van Gods wil, in bede en verlangen

uit K. Sietsma, 'Het gebed'
in 'Het christelijk leven' (1938)

Op zoek naar een nieuwe taal

Orthodox christelijk geloven bevat **niet** meer en past niet meer in deze tijd. We moeten wegtrekken uit de behuizing van de oude geloofsvoorstellingen. Op weg gaan naar **meer** eigentijds geloven. Op zoek naar nieuwe woorden om de dieptedimensie in ons bestaan aan te duiden. Kune Riezeveld schreef daarover in *Hervormd Nederland* onder de titel 'Op zoek naar een nieuwe taal':

Het boek van Kuitert kan worden toegevoegd aan de reeks 'geloofsuitleg voor mensen van deze tijd'. Evenals *Christelijk geloof* van H. Berkhof, *Geloven vandaag* van E. Flosschijn-van Leer, *Opnieuw geloven* van W.R. van der Zee en *Oude beelden spreken een nieuwe taal* van O. Jager en vele andere probeert het voor de kritische en twijfelende moderne mens het christelijk geloof opnieuw verstaanbaar te maken.

Al afstoffend en schoonmakend wil Kuitert doordringen tot in de kern van het christelijk geloofsgoed om vervolgens die kern als voor onze tijd **zeer** relevant naar voren te brengen. Het is de wijd verbreide methode van de hermeneutiek die hier wordt gehanteerd. De methode die vraagt: *hoe moeten we die oude woorden verstaan en vertalen?*

Dat aan zulke boeken een enorme behoefte bestaat, blijkt uit de verkoopcijfers. Evenals het is af te lezen aan de hoeveelheid cursisten die zich jaarlijks tricht voor de cursus theologische vorming van gemeenteleden. Velen willen 'opnieuw geloven' en – dat weet ik uit ervaring – het is een feest om daarin te kunnen bemiddelen.

Anderen volgen ondertussen deze vertaalpogingen met argusogen. Gaat er niets wezenlijks verloren? Blijft het alles nog binnen de grenzen van het gereformeerde belijden? Wordt er nu soms te gemakkelijk iets (bijvoorbeeld de maagdelijke geboorte) als een overbodig struikelblok terzijde geschoven? De reacties op Kuileis boel spreken boekdelen. Verkuyt zal niet zijn receipt verschenen *De kern van het christelijk geloof* wat dat betreft meer instemming vinden.

Als het waar is dat Wiersinga in dit alles een paar stappen verder gaat dan Kuitert, dan ligt het vonnis over hem al klaar: hij valt buiten de gereformeerde boot. Zo concludeerde dan ook A.A. Spijkerboer in zijn recensie in *Trouw* van 6 mei.

Nu is het een feit dat Wiersinga zelf dat niet zal oitkennin. Hij heeft afscheid genomen van bepaalde onderdelen van de gereformeerde traditie: bewust, maar niet zonder pijn. Als een rouwproces. De vraag is echter: is dat wat Wiersinga vervolgens als geloof formuleert dan niet meer dan een mager overblijfsel van de traditie of is het een eerste stap op een nieuwe weg van geloven?

Ik meen dit laatste. Mei overtuiging laat Wiersinga zich op zijn theologische weg inspireren door Dietrich Bonhoeffer en diens verlangen naar een nieuwe taal, een taal 'bevrijdend en verlossend als de taal van Jezus'. Ik kan niet beoordelen hoe Bonhoeffer dat precies bedoelde. Maar ik denk dat Wiersinga, als hij zich op deze woorden beroept, ons voor de vraag stelt: is het mogelijk dat menseren die deze taal gaan spreken andere dingen zeggen dan Jezus zei, maar juist zo bevrijdend en verlossing verweken?

Het is de Noordamerikaanse theologe *Sallie McFague*, die hier

verheldering kan brengen. Wiersinga haalt haar herhaaldelijk naar voren in zijn boek. Ik denk dat ze ook meesprekt op bladzijden waar ze niet wordt genoemd.

Sallie McFague hanneert **wat** ze zelf noemt *de heuristische methode*: de methode die uitgaat van de vraag: welke woorden, welke beelden kunnen wij al zoekend en experimenterend vinden. **wil** het christelijk geloof een inspiratiebron zijn voor onze tijd? Zelf zet ze deze methode naast de bovengenoemde van de hermeneutiek. Vraagt de laatste bijvoorbeeld: hoe vertalen wij de woorden van Johanes en Paulus naar onze tijd? Mei de heuristische methode is de vraag: hoe bereiken wij hetzelfde met onze woorden: als bijvoorbeeld Johannes en Paulus bereikten met de hunne: de vertolking van Gods liefdesmacht?

Natuurlijk wil ook de heuristische methode weten van de bijbelse traditie: als getuigenis van Gods liefdesmacht is zij bron en vindplaats. Er is hier echter wel sprake van een vrijere omgang met die traditie. De conclusie kan luiden dat in onze tijd iets anders moet worden gezegd. Sterker McFague moet dit met haar methode wel concluderen, als zij haar uitgangspunt neemt in de ecologische en nucleaire crisis waarin wij mer de wereld verkeren. Die context vraagt om andere woorden, om andere beelden dan die goed waren voor vroeger tijden. Wat liet ooit 'bevrijdend en verlossend' om God en de wereld uit elkaar te halen, onze situatie vraagt juist om een besef van de intense betrokkenheid van God op de wereld. Alleen zo kunnen **we**, aldus McFague worden aangezet tot verantwoordelijk handelen. Het leven op aarde staat op het spel.

Wiersinga bevindt zich op deze lijn, naar de overtuiging van mevrouw Riezeveld. Aan het slot van haar artikel stelt zij de vraag:

Wat is eigenlijk 'gereformeerd belijden'? Is het een maatstaf die vastligt? Kunnen al die theologische boeken die de laatste tijd verschijnen met de meetlat in de hand worden gerecenseerd? Dan krijgt Verkuyt waarschijnlijk een negen. Kuitert een zesmin en Wiersinga een vier of lager. Ik word er ongelukkig van. Zeker als ik denk aan al die vrouwen die in deze tijd opnieuw op weg zijn gegaan, zoekend naar geloof, naar nieuwe woorden voor geloof.

Natuurlijk, er is een bijbelse traditie als bron, als vindplaats: getuigenis van Gods Liefdesmacht. Het is echter juist die traditie die ons ertoe kan brengen niet alleen de dingen anders, maar ook andere dingen te zeggen. Wie weet wat er al zoekend en experimenterend gevonden wordt. Misschien wel een nieuwe taal die 'bevrijdend en verlossend is als de taal van Jezus'.

Vertalen doet gauw iets tekort aan het oorspronkelijke: men zegt ook wel dat vertalen betekent verraden. De vraag dringt zich dan **ook** op: wordt hier de oorspronkelijke boodschap op frisse wijze in eigentijdse bewoordingen vertolkt of wordt hier verraad gepleegd?

Een tijdelijke pleisterplaats

Versnel discussieerde met Kuitert onder het motto Het kan nog erger. Naar mijn mening blijven moderne theologen halverwege steken.

In dezelfde geest lezen we in *Trouw* van 23 mei op de po-

diumpagina een bijdrage van *Hans Hommes*. Niet ieder is even ver gevorderd op de 'weg naar de vrijheid' als Kuitert, maar het punt waar Kuitert zich op deze weg bevindt is ook niet meer dan een 'tijdelijke pleisterplaats'.

Het is hoogst onderhoudend de discussies rond Kuiterts nieuwe hoek te volgen. De rechtervleugel sabelt tier werkstuk neer nog voor liet in de boekhandel ligt. Gelijk hebben ze; zulke vreselijke publikaties moet je niet lezen, je zou er maar door beïnvloed worden. De linkervleugel is blij dat liet gereformeerd leergezag nu ook ex cathedra durft te Leggen wat zijzelf allang wist.

De verklaring voor deze tegenstelde reacties ligt in wat wel genoemd is de 'ongelijkzijdigheid' van historische ontwikkelingen bij verschillende groepen en individuen.

Laat ik een voorbeeld geven. De discussies over de vrouw in tuit ambt doen zich vroeg of laat (helaas vaker laat dan vroeg) voor in alle kerken. De vrijzinnigen waren er voor de oorlog al uit, de middenorthodoxe hervormden kort na de oorlog. Daarna volgden de gereformeerden en op het ogenblik zijn de anglicanen er volop over in discussie. In de volgende eeuw zal ongetwijfeld ook de katholieke kerk eraan moeten geloven.

Frappant is dat de ongelijkzijdigheid van deze discussies gepaard gaat met een grote gelijkheid waar het de argumenten betreft. Met andere woorden: de jaartallen verschillen, maar liet proces verloopt in alle kerken identiek. Dezelfde bijbelteksten, dezelfde relativeringen ('je moet Paulus lezen tegen de achtergrond van zijn tijd') en dezelfde uitkomst (eerst vrouwen schoorvoetend toelaten in werk dat vermeend 'typisch vrouwelijk' is, vervolgens de onhoudbaarheid van deze halve maatregel erkennen en de vrouw integreren in de totale ambtswerk). Het enige verschil is het tijdstip waarop het zich in de uiteenlopende kerken afspeelt.

Zo is Kuitert's probleem met zijn critici precies deze ongelijkzijdigheid. Kuitert heviindt zich op een weg die loopt van de blindelings accepteren van dogmatische waarheden naar een menselijke vrijheid waarvan de reikwijdte nog niet te overzien is, kortom, een weg zonder einde. Ergens – laten we zeggen bij kilometerpaal 783 – heeft hij kwartier gemaakt om eens rustig te kunnen nadenken. En vervolgens is hij gaan schrijven over hoe de reis tot nu toe verlopen is en waar deze hem gebracht heeft. Het wordt een boeiende en integere tussenbalans. Voor al diegenen die zich niet al te ver van kilometerpaal 783 bevinden is liet boek een feest van herkenning. Ze voelen zich getroost en gestrekt.

Voor degenen die zich verderop op deze 'road to freedom' bevinden is het een teleurstelling. Leuk dat Kuitert zo ver gevorderd is, maar waarom is hij er niet eerder mee gekomen? Waarom spaart hij nog zoveel kolen en geiten. Waarom gaat hij niet verder en is hij niet consequenter?

Degenen die vreemde dat kilometerpaal 10 al een geweldig eind op weg was, schrikken zich dood. Hoe durft Kuitert zo ver te gaan? Waar blijft je met het geloof al, je zo blindelings door-draaf? 'Zij worden door liet boek niet geïnspireerd tot goede moed verder te gaan. Angstig irriteren ze op de rem. De oude zekerheden willen ze voor een goud uit het oog te verliezen.

Het is Kuitert's verdienste dat hij langs een lange, vermoeiende en gevaarlijke weg een pleisterplaats heeft gebouwd. Reizigers verder op de weg hebben daar niet veel aan. Reizigers die nog niet zo ver zijn evenmin.

Maar de pelgrim die nog juist de kracht heeft kilometer 783 te bereiken vindt er een heerlijk onderkomen. Zolang het duurt, want de naam van Kuitert's café op de weg naar de vrijheid is 'Linquenda': 'hetgeen je achter je moet laten'.

De heer Hommes is leraar godsdienst. Hoe zullen zijn opvattingen zijn onderwijs beïnvloeden?

Bijbelverhalen in het onderwijs

In Voorloper van mei 1992 werd de vraag besproken: moet je in deze multi-culturele en gesecculariseerde samenleving nog bijbelverhalen doorgeven aan kinderen? Is het eigenlijk nog wel nodig om, in onze zo sterk aan veranderingen onderhevige maatschappij, kinderen 'lastig te vallen' met de bijbel?

De directeur van de *Nederlandsche Zondagsschool Vereniging*, dr. C. Wigmans, bespreekt onder de kop *Opdat zij niet worden gelijk de vaders* verscheidene benaderingswijzen en methoden om bijbelverhalen aan kinderen over te brengen.

De eerste benaderingswijze treft men veelal aan op scholen van een orthodox-protestantse signatuur. Daar wordt een aloude praktijk in stand gehouden waarbij godsdienstonderwijs gericht is op *geloofsverdracht*. De bijbelse verhalen worden van voor naar achteren, van kaft naar kaft, doorgegeven als (heils)historische waarheid. Deze 'bijbelse geschiedenis' gaat van de 'eenvoudige' vooronderstelling uit, dat kinderen langs deze weg in liet geloof der vaders moeteri worden ingeleid. Psalm 78 lijkt ervoor geschreven te zijn: 'Hetgeen wij gehoord hebben en weten, en onze vaders ons hebben verteld, dat willen we voor hiit kinderen niet verhehlen: wij willen vertellen aan het volgetide geslacht des I-eren roemrijke daden zijn kracht en de wonderen die Hij gewrocht heeft'. Maar al te vaak wordt vers X van die psalm over het hoofd gezien ... 'opdat ze niet worden gelijk de vaders'.

Want de wijze waarop de bijbelverhalen worden verteld, sluit vaak naadloos aan bij de burgerlijke moraal van het traditionele orthodoxe gezin, waar gehoorzaamheid en schuldbesef hoog in het vaandel staan. Men treft op deze scholen nog heel vaak de kinderbijbels aan van W.G. van der Hulst en van Anne de Vries. Leerkrachten maken bij hun voorbereiding frequent gebruik van de handleiding Bij de bron van Dr. P. ten Have.

Een andere benadering gaat ervan uit dat de Bijbel behoort tot de bronnen van onze cultuur en dat kinderen in hun culturele ontwikkeling kennis moeten krijgen van verschillende *geestelijke stromingen*. Het onderwijsdoel is gericht op verdraagzaamheid, tolerantie en begrip. Het vertellen van bijbelverhalen staat dan in dienst van liet verkrijgen van inzicht in jodendom en christendom en is gespeend van elke poging tot verkondiging. Kinderen moeten eigen keuzen kunnen maken en daartoe inzicht krijgen in wat er op geestelijk gebied te koop is. Naast de bijbel zullen ook verhalen uit andere religies en culturen worden aangeboden, geheel in overeenstemming met het multi-culturele karakter van onze samenleving. Onderwijs is er immer op gericht om kinderen in te leiden in die complexe werkelijkheid, waarvan de religieuze dimensie deel uit maakt. Deze praktijk treft men meer en meer aan in scholen met een uitgesproken pluriform leerlingen en leerkrachtenbestand. Het streven naar eigen pedagogische en levensbeschouwelijke identiteit van de school staat mede daarom laag op de agenda. Bij commerciële

uitgevers verschijnen steeds vaker methoden die aansluiten bij deze groeiende praktijk van onderwijs in geestelijke stromingen.

Men zou kunnen zeggen dat het bij de volgende twee benaderingswijzen pas echt spannend wordt. Tegelijk wordt het complexer omdat er veel nadrukkelijk sprake is van weloverwogen theologische en pedagogische overwegingen.

Met de toename van het aantal kinderen dat van huis uit niet vertrouwd is met bijbelverhalen, moeten leerkrachten zich steeds indringender de vraag stellen naar de relevantie van die verhalen voor de leef- en belevingswereld van kinderen. Die vraag werkt bovendien als een boemerang, omdat ook zij zelf persoonlijk met verlies aan relevantie te maken hebben. De secularisatie gaat niet aan hen voorbij. Die relevantievraag kan leiden tot de overweging om de vragen van kinderen zelf tot uitgangspunt van godsdienstige vorming te maken. In navolging van wat in het katholieke onderwijs gangbaar is, krijgt dan ook in een aantal protestantse scholen het vak godsdienst het karakter van *levensbeschouwelijke vorming*. Daarbij vormen 'zinvragen', 'leertheïa's' of ervaringsverhalen van kinderen de basis voor de oriëntatie van onderwijsleerprocessen. Men oriënteert zich daarbij op theorieën over morele en religieuze ontwikkeling en probeert zoveel mogelijk aan te sluiten bij wat de kinderen in een bepaalde fase zou aanspreken. Als er al gebruik wordt gemaakt van bijbelverhalen, dan gebeurt dit selectief. Men kiest verhalen die aansluiten bij het thema of de vraag van kinderen. Dat veel bijbelverhalen daarmee als ongeschikt worden beoordeeld zal duidelijk zijn. Eveneens is het helder, dat de wel gekozen verhalen gelezen en verteld worden met het oog op zinbeleving en aansluiting bij eigen ervaring. Dat gebeurt ook als dat op gespannen voet staat met wat exegeten daarover te berde brengen. In de spanning tussen leef- en belevingswereld enerzijds en de eigenheid van de 'wereld' van de bijbelse verhalen' kiest men voor het eerste en maakt het bijbelverhaal daarvoor dienstbaar. Er zijn diverse methoden op de markt die deze benaderingswijze als uitgangspunt nemen.

Dan is er tenslotte nog een vierde benadering te onderscheiden. Op ongeveer tweeduizend basisscholen wordt dagelijks gewerkt met 'kind op maandag', uitgegeven door de Nederlandse Zondagsschool Vereniging. Dat betekent dat ongeveer zeventig procent van de protestantse scholen hun godsdienstige vorming inrichten op basis van deze methode. Waarin staan bijbelverhalen centraal. Er wordt gewerkt met een lees- en verhalenrooster, waarbij grote nadruk wordt gelegd op drie principes. Ten eerste moeten de verhalen in hun eigen bijbelse samenhang verteld worden.

Daarnaast moeten verhalen zo gebracht worden, dat ze betekenis krijgen voor de kinderen in samenhang met het totale onderwijsleerproces op school en waar mogelijk ook met wat thuis en in de kerken plaats vindt. Vandaar dat er gewerkt wordt met motto's en thema's die aansluiten bij het kerkelijk leesrooster. Ten derde is er de context van de grote feesten uit de christelijke traditie. In de verhalen wordt toegewerkt naar en vanuit die feesten, zodat leren een viersamenhang krijgt.

Pedagogisch en theologisch gaat men uit van de veronderstelling, dat bijbelse verhalen verteld kunnen en moeten worden als *bevrijdende verhalen*. Vertellingen die het *kritische denken* en de *mondigheid* van kinderen bevorderen, ook wanneer die verhalen hen van huis uit niet vertrouwd zijn. De veronderstelling is dat die verhalen zodanig kunnen worden bewerkt en verwerkt, dat kinderen op verschillende ontwikkelingsniveaus kri-

tisch geconfronteerd worden. Pas in de spanning tussen belevingswereld en bijbelse-verhalenwereld, ontstaat in de opvatting van de samenstellers echte persoonlijkheidsontwikkeling. De school als pedagogisch instituut zal die spanning erin moeten houden. Niet door een afspiegeling te zijn van de heersende cultuur, maar door kinderen daarin een kritische oriëntatie te bieden. Niet door probleemloos aan te sluiten bij wat kinderen zelf beleven en ervaren, maar voor hen daarin te confronteren met de bestaande traditie van bijbelse verhalen. 'Opdat ze niet worden als de vaders', want dan is er niets onder de zon te verwachten.

Een wel zorgvuldiger omgaan met psalm 78 zou de Bijbel minder laren buikspreken.

Wat is eigenlijk gereformeerd belijden?

Veel vragen waarvoor de moderne theoloog staat komen ook op ons af. Maar waarom zouden hij en wij op een onbestemde zoektocht gaan dwalen? Waarom blijven we niet op het gereformeerde standpunt staan. Om vanuit dat standpunt ook alle vragen van vandaag eerlijk onder ogen te zien. Voor eigen gelovig leven en denken in deze tijd. En voor het onderwijs aan onze kinderen voor vandaag en morgen. Opdat die hun vertrouwen op God blijven stellen. Zijn werken niet vergeten, maar Zijn geboden bewaren.

In *Wat is gereformeerd?* schreef C. Trimp:

Wacht wanneer de Bijbel het Woord van God is, waarin God tot de kerk gekomen is en in de trouw van Zijn verblind voortdurend komt – wanneer de Bijbel metterdaad een vast wetten ons schenkt, dat door de eeuwen heen niet veranderen kan vanwege de continuïteit van het blijvende Woord, dan kan de kerk dat vaste weten ook vastleggen in haar belijdenis-woorden en die belijdenis-woorden met autoriteit overleveren aan komende generaties, dan kan zij in die belijdenis een document van de waarheid, waarin de Heilige Geest de kerk geleid heeft, in de continuïteit van Zijn wonen onder Gods volk. Dan wordt het bepalen van wat 'gereformeerd' en schriftuurlijk' is een zaak van herbeslissen omtrent inhoud van confessie en teksten; dan zijn de vaders niet meer interessant als gesprekspartners in de gemeenschap der kerk, die hun bijdrage tot 'bezinning' op hun manier in hun confessie hebben geleverd, maar wordt de belijdenis der vaders tot repetitie van Schrift, tot bindend woord voor volgende plachten.

G.J. van Middelkoop